



Kompetanseløfterne

Da høgskolene brått måtte få flere ansatte med doktorgrad, ble det en kjærkommen mulighet for noen. For andre ble det mest et pes.

Side 12–17

SX4 den perfekte CROSSOVER



Suzuki SX4 er en crossover som kombinerer det beste fra såkalte SUV biler og tradisjonelle personbiler og er som skapt for norske forhold. SX4 er komfortabel på landeveien, lett kjørt i byen og med Suzuki's nye "Intelligent 4x4 system" tar du deg frem på de vanskeligste hytteveier. SX4 har en bakkeklaring på hele 19cm. Standard utstyrsnivå er meget høyt og du får firehjulstrekk inkludert i prisen. SX4 lanseres nå med helt nye diesel og bensinmotorer med lavere drivstofforbruk, nesten 20% lavere CO2 utslipp og flere hestekrefter. Prøvekjør nye SX4 og opplev fremtidens bilkonsept.

SX4 5 dørs 4x4 kr. 269.900,-



Plusspakke:

Klimaanlegg • Radio/CD m/5 høyttalere • 16" alu. felger
Nøkkelfri start og låsesystem • Skinn ratt • Girskifte i skinn • Varmeseter
Norsk Tectyl • El. vinduer foran og bak Tåkelys • Takrails • Tonedede vinduer

Verdi 31.300,- Betal 3.000,- SPAR 28.300,-

5 års Norgesgaranti



Som skapt for norske forhold!
www.suzuki.no



12: Løfter kompetansen

Mange ansatte i godt voksen alder tar doktorgrad. De har gitt helseutdanningene ved høyskolene et formidabelt kompetanseløft.



20: Samtalen

Randi Rosenqvist har observert Anders Behring Breivik på nært hold. Hun håper rettssaken vil føre til styrking av rettspsykiatrien.



24: Flåttens fiende

Sauer på beite kan ta knekken på bakterier i flått, tror forsker Vivian Kjelland ved Universitetet i Agder.

4: Rammevilkår avgjør fusjon

Regjeringen har ment at sammenslåinger skal være frivillige. Men rammebetingelsene vil trolig tvinge fram flere fusjoner mellom høyskoler og institutter.

5: Unio i streik

Unio havnet i en problematisk situasjon i lønnsoppgjøret. Da Forskerforum gikk i trykken, stod Unio igjen som eneste streikende organisasjon i staten.

6: Vil ha åpen publisering

– Med open access får man mer forskning for hver krone, sier Lars Wenaas i Cristin. Han mener forskernes resultater må gjøres fritt tilgjengelig på nett.

8: – Kvinner får ikke forhandle

Kvinnelige professorer som har fått opprykk ved Universitetet i Tromsø (UiT) får lavere lønn enn snittnivået. Fagforeningene mener UiT kan bruke avsetninger til å betale.

9: Forfulgt i Colombia

Da hun begynte å engasjere seg politisk, startet drapstruslene mot forskeren fra Colombia. Så fikk hun hjelp av nettverket Sholars at Risk.

FASTE SIDER

27: Historiske bilder

29: Leder

30: Kronikk

32: Bøker

34: Debatt

35: Gjest

41: Informasjon fra Forskerforbundet



Forskerforum

Nr. 6/2012 – 44. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo, Telefon: 21 02 34 00/Telefaks: 21 02 34 01

ANSVARLIG REDAKTØR: KJETIL A. BROTTVEIT, kjetil.brottveit@forskerforum.no

FUNGERENDE REDAKSJONSSEKRETÆR: JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no

JOURNALISTER: SIRI LINDSTAD, siri.lindstad@forskerforum.no, AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

REDAKSJONSRAÐ: Martin Eide, professor UiB, Helge Salvesen, bibliotekdirektør UiT, Reidun Høydal, Møreforsking/Høgskulen i Volda

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 64 87 67 90, Telefaks: 64 87 67 91, E-post: annonser@forskerforum.no

For fortløpende oppdatering: www.forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsidefoto: Erik Norrud. Trykk: Askim Grafiske Senter avd. Prinfo Unique.

ISSN 0800-1715. Opplag: 18 270

Fusjonerer av seg selv

Sammenslåing av høyskoler og institutter blir drevet fram av rammebetingelsene – utenfor politikken.



Høgskolen i Tromsø slo seg frivillig sammen med Universitetet i Tromsø (bildet).

Strukturen i sektoren for forskning og høyere utdanning kan bli et av kjerneområdene i den kommende forskningsmeldingen. Ingen ekspertutvalg de siste årene har klart å skape balanse i institusjonsstrukturen, men Stjernø-utvalgets råd om sammenslåinger gjør seg stadig mer gjeldende.

– Vår situasjonsanalyse var denne: for sterk konkurranse og for lite samarbeid og arbeidsdeling mellom institusjonene, for mange små miljøer, sentralisering i de store byene, høyskolenes bestrebelser etter fire doktorgrader for å bli universitet, med mer, sier Steinar Stjernø til Forskerforum. I sin NOU i 2008 anbefalte han regjeringen å tvinge gjennom sammenslåinger i sektoren. Regjeringen avviste utredningen, satset på frivillighet og lokket med SAK-midler (samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon) for å samle sektoren i større enheter. Det har blitt en del samarbeid, men få fusjoner.

– Regjeringa ønsket at våre mål skulle realiseres basert på frivillighet kombinert med økonomiske stimulanser. Da får de enkelte institusjoner vetorett, og resultatet blir ofte et minste felles multiplum eller evige prosesser – slik vi har sett rundt Oslofjorden og Mjøsa, sier han.

Svekkede ambisjoner

Stjernø mener Norge trenger et system der institusjonene ser bredere og lenger enn de gjør i dag.

– For å få til det trengs færre og større institusjoner med styringsorganer som dekker større geografiske områder, sier Stjernø. Han

påpeker at de skjerpede stabilitetskravene til doktorgradsstudiene har gjort det vanskeligere for høyskoler å bli universitet:

– Det ser i øyeblikket ut til å skje en viss avmatning av enkelte høyskolars universitetsambisjoner, men fusjonslysten kan nok øke igjen hvis den neste regjeringa velger å favorisere høyskolene som har blitt universitet med egne bevilgninger.

Ikke rigget for forskning

En av de største strukturendringene i forskningssektoren siden høyskolereformen i 94 er fjorårets fusjon mellom høyskolene i Oslo og i Akershus. I vår vedtok dessuten Arbeidsforskningsinstituttet (Afi) og Nova å gå inn i HiOA. AFI-direktør Arild Steen vil ikke konstatere noen trend i sektoren, men påpeker at UH-sektoren og forskningsinstituttene møter hverandre stadig oftere i konkurransen om forskningsprosjektene og om forskerne:

– Konkurransesflatene blir mer overlappende, men universitetene og høyskolene mangler organisasjoner som er satt opp for å forske, og som kan respondere på forskningsutfordringene. De er rigget for undervisning, ikke for å hente inn forskningsfinansiering.

Økt spenning

Betingelsene for de offentlige støtteordningene til institutter og UH-institusjoner er ulike.

– Instituttene får noen få øre ekstra per krone

innhentet fra EUs rammeprogram, mens universitetene og høyskolene får nesten to kroner, sier Steen. Avtalen med HiOA er at Afi og Nova beholder egen kultur, praksis og ansettelsesvilkår, mens de får høyskolens økonomiske betingelser.

Steen tror norske universiteter og høyskoler har et stort forskningspotensial som frittstående institutter kan utløse gjennom å fokusere på søknader og prosjektorganisering. Afi og Nova har et tematisk sammenfall med HiOAs forskningsområder. Instituttene skal etter planen bidra til å løfte forskning og publisering og bidra i doktorgradsutdanningen.

– Vi kan gjøre våre prosjekter interessante for de mest forskningsorienterte vitenskaplige ansatte ved høyskolen, og de kan tilføre oss kompetanse, sier Steen.

– Åpner for konsulenter

Direktør Sveinung Skule i NIFU, som har fått i oppdrag å utrede SAK for Forskningsrådet, mener fusjoner mellom institutter og høyskoler er en dårlig løsning på bred basis.

– Utenlandske erfaringer tyder på at universiteter og høyskoler neppe vil klare å ivareta oppdragsforskningen like godt som instituttene, sier Skule. Organisering, finansiering, personal- og meritteringssystemer, statushierarkier og hele kulturen ved universiteter og høyskoler understøtter ikke den fleksibiliteten, tverrfagligheten og anvendte karakteren som er nødvendig i anvendt og policyorientert forskning, ifølge Skule.

– Hvis instituttene forsvinner, åpner det seg et rom for konsultentselskapene, i tillegg til at forvaltningen selv vil ta over en del av kunnskapsproduksjonen, tror han.

AV ANDREAS HØY KNUDSEN

Institusjonsstruktur

- Ottosen-komiteen 1970: La grunnlaget for delingen mellom distriktshøyskoler og universiteter.
- Hernes-utvalget 1988: Utredning som resulterte i høyskolereformen i 1994, da 98 statlige høyskoler ble slått sammen til 26.
- Mjøs-utvalget 2000: Utredning som gjorde det lettere for høyskoler å bli universitet.
- Stjernø-utvalget 2008: Utredning som foreslo å rasjonalisere 38 institusjoner til 8–10 landsdelsuniversiteter.

Sto alene igjen

Mens de andre hovedorganisasjonene avsluttet streiken, ble Unio sist til å nå en løsning i årets lønnsoppgjør i staten.

LO, YS og Akademikerne har kommet til enighet med staten. Da Forskerforum gikk i trykken sto Unio, som Forskerforbundet er tilknyttet, fortsatt i streik innenfor tre tariffområder: stat, kommune og Oslo kommune.

Unio har små muligheter til å få til vesentlige endringer utover det som foreligger i skissen som er godkjent av hovedorganisasjonene LO og YS. Forhandlingsleder for Unio stat Arne Johannessen uttalte 4. juni at han anså det som vanskelig å få et bedre resultat i år. Dersom resultatet blir stående også for Unios medlemmer, innebærer det en total ramme for lønnsoppgjøret på 4,07 prosent.

Problem for Unio

Ifølge forsker Bård Jordfald ved Forskningsstiftelsen Fafo har Unio havnet i en vanskelig situasjon.

– For Unio er det vanskelig med konflikt i tre tariffområder. Unio takket nei til 4,1 i staten, mens de tre andre hovedsammenslutningene inngikk avtale. Tilsvarende er ramme og profil langt på vei lagt i Oslo kommune. Dette gir noen føringer inn i KS-området hvor Unio nå er avhengig av en veldig sterk profil på sine grupper for å kunne komme i land. Utad vil det derimot være vanskelig å kommunisere logikken med streik i stat og Oslo kommune på 4,1 prosent og en eventuell avtale i KS-området under 4,1 prosent – selv om Unio skulle bli fornøyd med profilen på KS-oppgjøret, sier Jordfald.

Lavlønnsprofil

Ifølge skissene for avtalene mellom staten og YS/LO, får de laverelønnede gruppene det største prosentmessige tillegget. Det gis et flatt tillegg på 12 000 kroner opp til lønnstrinn 55. For en ansatt på lønnstrinn 40 innebærer det en lønnsøkning på 3,47 prosent, med mulig lokalt tillegg på opp til én prosent i tillegg. Etter lønnstrinn 55 gis det et prosentuert tillegg på 2,7 prosent, pluss eventuelt en prosent i lokale for-

handling. I skissen er det også satt av penger til likelønn. Det er også en utfordring for Unio, mener Jordfald.

– Unio stat er mannsdominert, med politi, forskere og prester som de store gruppene. For at kvinnedominerte stillinger skal få mer, må mannsdominerte stillinger få mindre. Dette er Unio sentralt og Arne Johannessens store utfordring: Unio har gått høyt på banen i likelønnsdebatten, men utad ser det nå ut til at Unio stat streiker fordi de ikke fikk særskilt justering av sine mannsdominerte stillinger i staten, sier Jordfald.

Mer til toppen

Selv om den prosentuelle lønnsøkningen ser ut til å bli størst i bunnen av lønnstabellen, er det også godt nytt for høyskolelektorer og de som

sitter helt i toppen av forskersjiktet. Ifølge de nevnte skissene får høyskolelektorer (lønnssamme 25) ny maks lønn ved 16 års ansiennitet på lønnstrinn 66, mot tidligere lønnstrinn 62. Årets lønnsvekst innebærer en ny maksimal årslønn på over 550 000 kroner. Toppen i hovedlønnstabellen blir også hevet. Tidligere kunne ingen i staten få mer enn lønnstrinn 98, som utgjør en årslønn på 1,125 millioner kroner. Det lønnstrinnet øker med 30 000 kroner til 1,155 millioner, men i tillegg heves taket for topplønn. Av protokollen fremgår det at stillingskategoriene forsker, forskningssjef, rektor, instituttleder, dekan, dosent og professor kan tjene opp til lønnstrinn 101, som blir på over 1,2 millioner.

AV AKSEL KJÆR VIDNES



Unio har markert streiken med store demonstrasjoner i flere norske byer.

Staten fornøyd...

...men Forskerforbundet mener staten undergraver egne prinsipper.

– For staten har det vært viktig å få til et oppgjør innenfor en forsvarlig økonomisk ramme og ikke minst at det innebærer en videreføring av likelønnsarbeidet.

Det sier statsråd Rigmor Aasrud i en pressemelding etter løsningen som er oppnådd med LO og YS. Forskerforbundets ledelse har

forståelse for ønsket om et forsvarlig oppgjør, men mener staten går for langt og dermed bryter med egne prinsipper.

– Vi har forståelse for tanken om moderasjon, men det som moderasjonen skal ha virksomhet for – eksportindustrien – kan ikke stikke av med hele lønnsøkningen. I begynnelsen la staten vekt på frontfagmodellens fortrefelighet, men ettersom vi kom utover i prosessen, var de ikke i nærheten av å tilby det eksportindustrien fikk. Dermed demonterer

de hele frontfagsmodellen, sier Forskerforbundets leder Bjarne Hodne.

Frontfagsmodellen innebærer at lønnsoppgjøret i konkurranseutsatt industri legger rammen for oppjøret i offentlig sektor. Hensikten er at lønnsutviklingen ikke skal bli høyere enn hva industrien kan tåle for å kunne konkurrere med utlandet.

Les Forskerforum.no for oppdatert informasjon om lønnsoppgjøret.

– Dagens system en gordisk knute

– Som skattebetaler betaler du tre ganger for publisering av forskningslitteratur. Likevel har du ikke nødvendigvis adgang til den, påpeker Lars Wenaas i Cristin.



FOTO: FIN SERCK-HANSEN

– Med åpen publisering får man mer forskning per krone, mener Lars Wenaas i Cristin.

Det er bare å begynne å telle: Det meste av forskningen er offentlig finansiert. Dette er første gang du betaler. Det meste av fagfellevurderingen av forskningsartikler skjer av forskere ansatt ved offentlig finansierte forskningsinstitusjoner. Det er andre gang du betaler. Så publiseres forskningsartikkelen i et tidsskrift, som bibliotekene betaler for med offentlige midler gjennom et dyrt abonnement. Dermed har du betalt for tredje gang. Likevel har du som alminnelig skattebetaler sjelden tilgang til de publiserte forskningsresultatene.

– Dagens publiseringssystem utgjør en gordisk knute som man ikke får løst opp i en håndvending, sier Lars Wenaas, seniorrådgiver i Cristin, som blant annet forvalter forskningsinformasjonssystemet ved samme navn. Cristin er underlagt Kunnskapsdepartementet. Wenaas er en av bidragsyterne i en ny antologi om forskning og penger, utgitt av De nasjonale forskningsetiske komiteer (se egen sak). Her skriver han seg varm om open access; vitenskapelige publikasjoner som gjøres fritt tilgjengelige på nettet.

En akademisk vår

Noe må gjøres med tilgangen til forskningslitteratur, mener stadig flere. 12 000 forskere i USA og Europa har allerede signert oppropet The Cost of Knowledge, i det som har fått tilnavnet «den akademiske våren». Aksjonen har som mål å endre tilgangen offentligheten har til forskningsresultater.

Det er spesielt forlaget Elsevier, som gir ut noen av verdens viktigste fagfellevurderte akademiske tidsskrifter, som er gjenstand for oppropet. Ifølge kritikerne utnytter Elsevier sin markedsposisjon til å tjene seg rike på tidsskrifter som fylles av forskning betalt av skattebetalerne. I tillegg anklages forlaget for å motsette seg fri publisering av forskningsresultater. Nylig ble det kjent at matematisk institutt ved det tekniske universitetet i München har sagt opp sine abonnementer hos Elsevier, ettersom instituttet ikke lenger har råd til å kjøpe inn tidsskriftene.

– Sier fra seg rettigheter

Forskere er avhengige både av å få publisert forskningen sin i tidsskriftene for at den skal bli kjent, og å abonnere på dem for å oppdatere seg på de siste forskningsresultatene. Forskningsystemet har i praksis gjort seg avhengig av denne informasjonsutvekslingen.

– Alt det faglige arbeidet i tidsskriftene gjøres av forskere. Forskerne sier fra seg alle rettigheter til tidsskriftene, som så tar seg betalt for å stille forskningen til disposisjon. Forlagene tjener penger på å motarbeide forskernes interesser, mener Jan Erik Frantsvåg, seniorrådgiver ved Universitetet i Tromsø.

En viktig del av kritikken mot forlagene er måten de selger tidsskrifter på: i pakker, såkalte «bundles», som gjerne har noen få meget sentrale tidsskrifter, og mange hundre ikke like sentrale tidsskrifter. Universitetsbibliotekene må derfor betale for alle sammen, selv om de egentlig bare vil ha noen få. Eventuelt kan de kjøpe noen få, men da til langt høyere priser per tidsskrift.

– Det forlagene tilbyr, og som vi må ha, er meget kostbart, sier bibliotekdirektør Lisbeth Tangen ved NTNU. Hun mener forskerne må kreve endring og slutte å bidra til tidsskriftene.

– Endringer vil ta tid

Også Wenaas mener løsningen ligger hos forskerne selv, og han bruker derfor få kalorier på å hisse seg opp over Elsevier og de andre store, internasjonale forlagene.

– Det er forskerne og institusjonene som har gitt forlagene forskningen sin. At forlagene gjør jobben sin og tjener penger på det, synes jeg det er litt vanskelig å bli sur over. Men det

kommer til å ta tid å få en ny modell på plass. Vi har gjort oss avhengige av et belønningssystem med tidsskriftrangering, der det hele finansieres gjennom innkjøp som langt på vei er monopolisert.

Selv om han ser at bibliotekene sliter med stramme budsjetter, tror Wenaas likevel at det er andre argumenter enn de økonomiske som vil føre til endringer.

– Forskerne må se fordelene ved open access, nemlig at artiklene deres blir mye mer lest og sitert. Dessuten må det endringer til på policynivået. Vi har en stortingsmelding i bunn – Klima for forskning fra 2008/2009 – som innførte åpen publisering som prinsipp og målsetting. Det samme venter vi å se i den nye forskningsmeldingen, som er under arbeid. Toget har med andre ord begynt å bevege seg, sier Wenaas.

Og så må det ikke minst til et engasjement på de enkelte institusjonene, mener han.

– Ved Universitetet i Tromsø har de gjort forsøk med en ordning der universitetet betaler finansieringsavgiften når forskeren publiserer i en åpen kanal.

For open access er ikke synonymt med gratis. Forskjellen er at her er det forfatteren – forskeren – som betaler for publisering, ikke leseren i form av et dyrt abonnement.

– Og det er klart: Om forskeren må bruke

15 000 kroner av egne forskningsmidler til publisering, kan man forstå at vedkommende heller velger å publisere i abonnementsbaserte kanaler, sier Wenaas.

– Velger det kjente

Likevel: Wenaas tror at det som fortsatt måtte være av motstand mot åpen publisering, først og fremst handler om sedvane.

– Man holder seg til de kanalene man allerede kjenner til, og som har faglig prestisje. En porsjon sunn skepsis mot ukjente kanaler er da heller ikke feil, for å ha sagt det. Men nettopp tellekantsystemet kan bidra til å fremme alternative kanaler, ettersom en kanal med åpen publisering registrert i Cristin borger for kvalitet. Systemet med fagfellevurdering vil uansett være det samme.

En sjarmoffensiv må imidlertid til skal det bli virkelig fart på toget.

– Etter at Cristin-systemet ble etablert for noen år siden og open access i academia dermed fikk et «hjem», har vi kastet oss over arbeidsoppgavene. Nå skal vi snart i gang med informasjonskampanjer overfor forskerne der hensikten er å framheve gevinstene ved åpen publisering, forteller Wenaas.

AV SIRI LINDSTAD OG AKSEL KJÆR VIDNES



FOTO: MENTZ INDERGAARD/NTNU INFO

– Det finnes ingen konkurranse. Forlag som Elsevier har monopol, sier Lisbeth Tangen.

Med penger som utgangspunkt

En ny bok bruker penger som prisme for å belyse ulike forskningsetiske problemstillinger.

– Honorering av personer som deltar i forskningsprosjekter, er et eksempel på en viktig problemstilling som berører også en rekke mennesker utenfor sektoren, sier Hallvard Fossheim. Han er en av redaktørene for den nye antologien *Forskning og penger*, utgitt av De nasjonale forskningsetiske komiteer. Her finner man bidrag fra femten forfattere, et flertall av dem forskere, som alle belyser pengenes betydning for forskningen av i dag.

– Ingen isolert øy

Fafo-forsker Anette Brunovkis diskuterer for eksempel erfaringer fra feltarbeid blant irregulære innvandrere i Norge og spørsmålet om økonomisk godtgjørelse. Eli Feiring ved Institutt for helse og samfunn ved Universi-

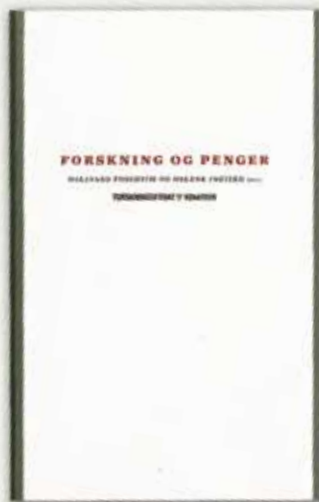
tetet i Oslo skriver på sin side om dilemmaer knyttet til forskningsmessige beregninger av kostnadseffektivitet i helsevesenet. Andre temaer er tellekantsystemet, patenter, artikkelhonorering og oppdragsforskning.

– Forskning er både et kostbart og verdifullt anliggende. Den er ingen isolert øy, men eksisterer i dyp samhandling med offentlige og private aktører. Mange av de etisk relevante sidene ved forskning er påvirket av eller delvis formet av penger. Dermed blir det å se på pengene innen forskningen en innfallsvinkel til et vell av problemstillinger, sier Hallvard Fossheim.

Vil favne vidt

Boken er ment å skulle vekke debatt.

– Det meste av det vi har gjort tidligere, har først og fremst vært rettet direkte mot forskere. Denne boken ønsker vi skal favne videre og nå ut i den allmenne offentligheten, ettersom forskning både er en viktig pådriver og en autoritet i den samfunnsmessige utviklingen, sier Fossheim.



**Skal forskeren motiveres av penger?
Det er av spørsmålene som stilles
i den nye boken.**

Fagforeninger vil løfte kvinnelønn

Fagforeningene krever at UiT bruker avsetninger fra 2011 til å løfte lønnsnivået for kvinner til snittlønn for toppstillinger ved opprykk.



Det er ikke aktuelt for UiT å gi kjønnsbetingede lønnstillegg. Her fra åpningen av studieåret 2011–12.

Fagforeningene ved Universitetet i Tromsø (UiT) reagerer på at fakultetene sitter igjen med store beløp i udisponerte midler fra 2011. Samtidig opplever forskerkollegiet at ledelsen ikke ønsker å betale når folk kvalifiserer seg til toppstillinger gjennom kompetanseopprykk.

– Universitetet har et handlingsrom når det finnes uspesifiserte avsetninger fra tidligere år, og vi synes de burde bruke det, sier Ellen Karoline Dahl, hovedtillitsvalgt for Forskerforbundet ved UiT. Hun viser til Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, som satt igjen med 22,7 prosent av grunnbevilgningen fra 2011 ved utgangen av året. Ifølge budsjettet skulle fakultetet ha et merforbruk på 40 millioner kroner, mens det endte med et mindreforbruk på 20 millioner – til sammen 60 millioner i budsjettavvik. I tillegg kommer avsetninger på 22 millioner kroner fra eksternt finansierte aktiviteter. HSL-fakultetet forklarer budsjettavviket med blant annet manglende revidering av budsjett ved permisjoner og ledighet i stillinger.

– Vi har gode forklaringer på disse avsetningene, sier dekan Petter Nafstad i en kort kommentar til Forskerforum under streiken.

Opprykksprosjekt

UiT har startet et særlig opprykksprosjekt for å øke kvinneandelen blant vitenskapelige toppstillinger til 30 prosent innen 2014. Dette skal i stor grad skje ved at kvinner kvalifiserer seg til personlig opprykk. Ellen Karoline Dahl mener arbeidsgiveren konsekvent plasserer lønna til nyopprykkede kvinnelige professorer lavere enn snittnivået, mens ny stillingskode burde ha vært en anledning til å forhandle om lønn.

– Kvinnene gis ingen mulighet til å få med seg individuelle lønnstillegg som de har oppnådd i førstestillingskodene, sier Dahl.

– Ingen individuell behandling

Flere kvinnelige professorer ved UiT som Forskerforum har snakket med, bekrefter at de opplever manglende snittlønn som et problem når de kvalifiserer seg til toppstilling. Roswitha Skare kvalifiserte seg denne våren til professor i dokumentasjonsvitenskap ved HSL-fakultetet. Skare ble plassert på lønnstrinn 70, og hun ba umiddelbart om å få fakultetets gjennomsnittlige lønnstrinn for professorer, som er 74. Dette fikk hun avslag på.

– Jeg ble rett og slett informert om betingelsene, og jeg etterlyser en mulighet til å forhandle om lønn, sier Skare.

– Alle typer argumentasjon er blitt prøvd av våre medlemmer, også de som har søkt på ledige stillinger, er blitt innstilt og fått opprykk, men de får ingen individuell behandling, sier Dahl.

– Ingen problemstilling

Ifølge personal- og organisasjonsdirektør Odd Arne Paulsen ved UiT er det ikke aktuelt å gi kjønnsbetingede lønnstillegg for å få kvinnelige professorer opp på nivå med menn.

– Gjennomsnittslønna for kvinnelige og mannlige professorer er helt lik, hevder Paulsen. Han har nylig gått gjennom alle kompetanseopprykk siden 2009.

– Det er ikke systematiske forskjeller mellom kjønn når det gjelder lønnsfastsetting ved opprykk til toppstilling. Det kan ikke forventes at nytilsatte eller nyopprykkede professorer skal komme like høyt som erfarne kollegaer, sier Paulsen. Han viser til universitetets to særavtaler – den ene gir rett til minimum to lønnstrinn ved opprykk til toppstilling, den andre gir rett til minimum lønnstrinn 69 for professorer. Utover dette fastsettes lønn ved opprykk etter en konkret og individuell vurdering, ifølge personal- og organisasjonsdirektøren.

– Er det sammenheng mellom lønnsdanningen ved universitetet og budsjettsituasjonen?

– Vi bruker de virkemidlene vi har til å rekruttere og beholde dyktige folk, og det gir seg utslag i noen lønnsforskjeller mellom ulike fagområder og typer kompetanse. Jurister og medisiner ligger blant annet noe høyere enn andre fagområder, men det er ikke svært store forskjeller, sier Paulsen. Han legger til at universitetet har god oversikt over lønnsforskjellene.

– Den generelle oppfatningen er at det ikke er noe grunnlag for å hevde kjønnsforskjeller på lønn. Det har ikke vært noen problemstilling å gi et spesielt lønnsopprykk for kvinner, sier Paulsen.

AV ANDREAS HØY KNUDSEN

Budsjettavvik ved UiT

Samlet har UiT avsetninger på 11,8 prosent av departementets bevilgning, noe som ligger litt over gjennomsnittet for sektoren.

Dette er fakultetenes budsjettavvik:

- Det helsevitenskapelige fakultet: 39 millioner
- Fakultetet for naturvitenskap og teknologi: 21 millioner
- Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning: 60 millioner
- Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økologi: 13 millioner
- Det kunstfaglige fakultet: 2,1 millioner
- Det juridiske fakultet: 5,7 millioner
- Tromsø Museum: 12,5 millioner
- Universitetsbiblioteket: 3,9 millioner

Følelser og forfølgelse

Det kan høres ut som en Jane Austen-roman. For en forsker fra Colombia er det hele livet.

– Jeg er ikke helt sikker på om ideen til forskningen min oppsto før eller etter faren min forsvant.

Hun heter Diana Marcela Gómez Correal. Hun er åpen om sin identitet, tross alt som har skjedd. Og tross at hun skal tilbake til Colombia, som hun måtte flykte fra. Der skal hun gjennomføre feltarbeid i forbindelse med sin doktorgrad hun tar i USA, om overlevende familie og venner etter ofre for statlig vold og paramilitære grupper.

Truet av ørnene

Som forsker har hun ekstrem nærhet til fellet. I mars 2006 forsvinner hennes far Jaime Gómez fra sentrum i Bogotá. Han blir drept. Høsten 2007 anerkjenner myndighetene at Gómez, historiker og politisk rådgiver til en opposisjonspolitiker, er utsatt for et attentat. Ingen blir straffet for drapet.

– Jeg forsker på hvordan intime relasjoner med omsorg og tilhørighet, som familie, lokalsamfunn og organisasjoner, blir politisert som følge av den omfattende politiske volden i Colombia, forteller Diana.

Etter drapet på sin far engasjerer hun seg i en organisasjon som jobber for straffeforfølgelse av politisk motiverte drap i Colombia. Det fører henne rett ut på kanten av de uskreve lover i Colombias uoversiktlige maktsystem. Ved flere anledninger mottar hun skriftlige trusler fra den paramilitære organisasjonen Águilas Negras – De svarte ørnene. Så kommer dødstruslene. Det blir for farlig for henne å bli.



– Jeg håper truslene stopper, sier Diana Marcela Gómez Correal, som skal tilbake til Colombia.



Etterlatte protesterer ved en søppelfylling hvor 600 drepte skal ha blitt dumpet av paramilitære styrker.

Usteder dødsdom

– Mange vil kalle situasjonen i Colombia et pågående folkemord, sier Rune Hauger, fungerende programrådgiver for Nicaragua og Colombia i Studentene og Akademikernes Internasjonale Hjelpesfond (SAIH).

Solidaritets- og bistandsorganisasjonen SAIH fokuserer særskilt på universitetsmiljøene i de landene de jobber mot. Hauger forteller at det fra Colombia rapporteres om mange tilfeller der universitetsansatte og studenter blir truet på livet av paramilitære grupper som støtter regjeringen. Nylig sendte De svarte ørnene et trusselbrev, formulert som en dødsdom med meget stygg ordbruk, til Universidad Distrital i Bogotá. «Dødsdom over alle geriljaens støttespillere, løgnere og klovner», innledes brevet med, etterfulgt av grove beskrivelser hvor rektoren skildres som en homofil med et følge av parasitter. Alle navnene på listen, studenter og ansatte, er mål. Det er også deres familier og kollegaer, skriver De svarte ørnene.

– Akkurat nå er det største problemet at studenter og akademikere som er mot privatisering av utdanning, er utsatt, forteller Hauger.

– Enhver studentaktivist er et potensielt mål, og enhver akademiker som er engasjert politisk i opposisjon til makthaverne eller publiserer noe som støtter opposisjonen, fagbevegelsen eller nesten enhver type sivil samfunnsorganisasjon, utsetter seg for fare. Det kan begynne med trusler, men også med at de blir oppringt og bedt om å møte opp et sted. Det kan være

invitasjoner til noe de syns virker interessant, og møter de opp, blir de drept eller forsvinner, forteller Hauger.

Vil ikke skremmes

– Selv om det er vanskelig å si hva som hadde skjedd om jeg hadde blitt i Colombia, tror jeg at jeg ville levd i konstant angst og frykt, uten å kunne fortsette prosjektet som er så viktig for meg.

I mars 2008 mottar Diana Marcela Gómez Correal dødstrusselen. I mai får hun hjelp av det internasjonale nettverket Scholars at Risk. De hjelper henne med å få jobb som gjesteforsker ved Duke University i North Carolina i USA.

– For meg var det enormt viktig å få muligheten til å forlate landet. Det har gitt meg tid og rom til ta vare på meg selv, til å puste.

Nå er hun doktorgradskandidat ved antropologiavdelingen ved University of North Carolina. Forskningen burde rette mer oppmerksomhet mot Colombia i stedet for å skremmes vekk fra Colombia, mener hun.

– Det er det denne formen for terror og forfølgelse – som er tillatt i et «demokrati» i det 21. århundre – de vil oppnå: at folk ikke tenker kritisk og ikke utvikler et kritisk syn på virkeligheten med muligheter for forandring. Selv om jeg måtte forlate hjemlandet mitt, familien, venner og de politiske aktivitetene, vil jeg ikke overgi forskningstemaet mitt.

AV AKSEL KJÆR VIDNES



Dårlige kår for feltarkeologer

■ En undersøkelse foretatt blant midlertidig ansatte feltarkeologer for 2010 viser at mange tilsettes for svært korte perioder av gangen og på mange og korte kontrakter. Bare et lite mindretall har lønnsarbeid gjennom hele året. I gjennomsnitt har feltarkeologene arbeidet midlertidig i 6,5 år, og nesten 20 prosent av respondentene har vært tilsatt i 10 år eller mer som midlertidige feltarkeologer. Undersøkelsen er foretatt av MAARK – Fagpolitisk forening for midlertidig ansatte arkeologer.

29 søkere til SFF

■ Det er kappestrid blant de fremste forskningsmiljøene i Norge om å få status som Senter for fremragende forskning (SFF) fra 2013. Etter prekvalifiseringen er 29 av totalt 139 søkere invitert til andre søknadsrunde. For forskningsinstitusjonene som nå har gått videre, er fristen for å levere ny søknad 22. august. I løpet av høsten vil det bli avgjort hvilke av de 29 som får status som SFF i 2013, skriver Forskningsrådet. De 13 første sentrene for fremragende forskning (SFF) i Norge ble etablert i 2003.

Tjener fett på privat utdanning

■ Privat utdanning i Norge blir stadig bedre butikk. Det er blitt langt dyrere for studentene å ta privat utdanning de siste syv årene. Det viser en gjennomgang studentvisa Universitas har gjort av flere sentrale studier ved de største private høyskolene i Oslo. Samtidig er privat utdanning også blitt betraktelig mer lønnsomt. Handelshøyskolen BI, Anthon B. Nilsen Utdanning og Campus Kristiania viser en kraftig vekst i både omsetning og resultat siden 2005, skriver avisa.

Rektorer ønsker fusjon

■ De to rektorene Jarle Aarbakke ved Universitetet i Tromsø (UiT) og Sveinung Eikeland ved Høgskolen i Finnmark (HiFm) ønsker å få satt ned en arbeidsgruppe som skal se på mulighetene for fusjon. – Regjeringen ble informert om dette i samordningsforumet for nordområdepolitikken, uttaler rektor Eikeland på nettsiden til HiFm. Høgskolestyret ved HiFm og universitetsstyret ved UiT skal behandle saken om oppretting av en slik arbeidsgruppe i sine styremøter i juni.



Lite forskning i næringslivet

■ Ifølge Forskningsbarometeret 2012, som viser tilstanden i norsk forskning, har næringslivet i Norge lavere innsats innen forskning enn andre land. Forskningsbarometeret viser også at en stadig større andel av befolkningen har høyere utdanning, flere avlegger doktorgrader, og antallet vitenskapelige publiseringer øker. Samtidig skårer Danmark og Sverige bedre enn Norge på indikatorer som kan knyttes til kvalitet, blant annet antall siteringer i internasjonale tidsskrifter.

Gamle professorer ved UiB

■ Halvparten av professorene ved Universitetet i Bergen (UiB) nærmer seg pensjonsalderen. En av fem professorer (17 prosent) ved UiB er over 65 år, og antallet nyansettelser har holdt seg stabilt de siste årene, skriver På Høyden. Universitetet må i snitt lyse ut 16 stillinger årlig i løpet av de neste fem årene for å sikre vitenskapelig kompetanse når gruppen møter aldersgrensen. I tillegg er nesten halvparten av UiB-professorene (38 prosent) over 60, ifølge en intern rapport.



FOTO: WIKIPEDIA



FOTO: STIG MARLON WESTON

UiN utdanner i øst

■ Universitetet i Nordland (UiN) får 22 millioner kroner til høyere utdanning i Ukraina og Russland. Utenriksdepartementet har gitt Nordområdesenteret (High North Center for Business) 18,1 millioner kroner over tre år til omskolering og sosial tilpasning av militære tjenestemenn og deres familier i Ukraina. UiN har også fått fire millioner fra Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) for å utvikle en doktorgradsmodell for russiske universiteter, skriver universitetet på sin nettside.

1000 nye studieplasser

■ Fra høsten 2012 skal det opprettes 1005 nye studieplasser, særlig innenfor teknologi og realfag, førskolelærer- og lærerutdanning og helsefag. Forskerforbundets leder Bjarne Hodne er fornøyd med økningen, men mener det satses for lite på høyere utdanning og forskning. – Regjeringen foreslår bare 300 nye studieplasser innenfor ingeniørutdannelse og teknologiske fag. Dette er altfor lite når vi vet at det var 12 747 søkere og bare 5400 studieplasser innenfor disse fagene, uttaler Hodne.



Nytt forskningsprogram

■ I revidert nasjonalbudsjett foreslår regjeringen å opprette et nytt forskningsprogram for praksisrettet forskning. – I våre budsjettinnspill til regjeringen har vi anbefalt mer forskning knyttet til helse- og omsorgstjenestene. Vi er glade for at dette følges opp, sier divisjonsdirektør Jesper Simonsen i Forskningsrådet. Målet er å videreutvikle helse- og velferdstjenestene, og å videreutvikle utdanningene innenfor helse- og sosialfagene.

– Daglige spionangrep

■ Norsk forskning er utsatt for både tradisjonell «stat mot stat»-spionasje, og spionasje for kriminelle og kommersielle formål. – Det er grunn til å tro at slike forsøk på å innhente informasjon som kan skade Norge, foregår på daglig basis i norsk academia, sier Vegard Valther Hansen til Universitas. – Trolig vil vi ikke oppdage eller direkte merke konsekvensene av de aller fleste tilfellene, sier Hansen, som er etterretningsforsker ved Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI).

Foreslår senter for kulturforskning

■ I en ny rapport fra det såkalte Grund-utvalget blir det foreslått å opprette et nytt kunnskapssenter for forskning på kultursektoren. – Forskningen på kunst og kultur er altfor dårlig utbygd sammenliknet med for eksempel forskningen på idrett og medier. Her må noe gjøres, sier professor Jan Grund til Klassekampen. Grund har ledet utvalget som på oppdrag fra Kulturdepartementet har sett på hvordan forskning og utvikling kan brukes for å nå kulturstrategiske mål.

Fjernet 200 e-tidsskrifter

■ Universitets- og høyskolerådet (UHR) advarer mot useriøse e-tidsskrifter som seiler under falskt open access-flagg. – Det siste året har vi fått en masse henvendelser fra forskere rundt om i landet som er blitt mistenksomme etter å ha fått tilbud om superraske fagfelleprosesser, sier professor og leder av Publiseringsutvalget i UHR Ole Gjølberg til Universitetsavisa. UHR har nå fjernet nesten 200 tidsskrifter som poenggivende kanaler for vitenskapelig publisering. Disse tidsskriftene har tatt seg betalt for en fagfellevurdering som ikke har funnet sted.

Abelprisen delt ut

■ Den ungarske matematikeren Endre Szemerédi vart svært rørt da han tok imot Abelprisen i matematikk frå kong Harald i Universitetets aula, skriv Uniforum. Det er forskinga Szemerédi har gjort på diskret matematikk, som har fått Abelpris-komiteen til å velja han ut som årets vinnar av Abelprisen. Endre Szemerédi er knytt til Alfréd Rényi Institute of Mathematics i Budapest og Rutgers University i New Jersey i USA. Dette er tiande gongen Abelprisen blir delt ut.

– Underfinansierer forskning

■ Opposisjonspolitikere på Stortinget er misfornøyd med at regjeringen ikke foreslår ekstra midler til forskning i revidert nasjonalbudsjett. – I revidert budsjett fortsetter regjeringens underfinansiering av forskning og høyere utdanning, mener Venstre-leder Trine Skei Grande. Heller ikke Høyre er fornøyd. – Forskning og høyere utdanning er det punktet som regjeringen har fått mest kritikk for i nasjonalbudsjettet. At de ikke har tatt signalene, er underlig, uttaler Høyres Svein Harberg (bildet) til På Høyden.



FOTO: WWW.HOYRE.NO

Først til sist

De har allerede et langt yrkesliv bak seg innenfor profesjonene. Nå omsetter de praksis til teori og tar en doktorgrad. Er det verdt det?

TEKST: SIRI LINDSTAD FOTO: ERIK NORRUD



Jorunn Vindegg våget spranget og tok doktorgrad da hun var 56 år.

Høgskolen sløser med de menneskelige ressursene.

JORUNN VINDEGG, førsteamanuensis, Høgskolen i Oslo og Akershus

De finnes ennå, de som avlegger doktorgraden i godt voksen alder. Nå på 2000-tallet har de som disputerer etter fylte femti år, utgjort hver tiende doktorand og vel så det.

Mange av dem har lang fartstid som sykepleiere, lærere, sosionomer eller innen andre profesjoner. Nye krav har nå gjort dem til pionerer i nye forskningsfag.

– Et formidabelt kompetanseløft

I løpet av den åtteårsperioden jeg har vært her ved Høgskolen i Gjøvik, har kompetansenivået endret seg enormt blant oss ansatte ved Avdeling for helse, omsorg og sykepleie. Tidligere var det flest lærere og noen lektorer her, og nesten ingen med førstekompetanse. I dag har de fleste bygget opp sin kompetanse til lektorer, førstelektorer og førsteamanuenser samt professorer. Og det har gått fort, forteller Ingrid Landgraff Østlie.

I forbindelse med at kvalitetsreformen i høyere utdanning ble gjennomført i 2003, ble de formelle kravene til institusjonene at minst 20 prosent av personalet som underviser studenter på bachelornivå, skal ha førstekompetanse. Som førstestillingskompetanse regnes stillingene førstelektor, førsteamanuensis, høyskolelektor og professor. Det er Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (Nokut) som fører tilsyn med at kravene oppfylles.

– Ansatte i helsefaglige avdelinger i høgskolesektoren har gjennomført et formidabelt kompetanseløft de siste 20 årene. Det gjelder de fleste – uavhengig av alder – også de som var cirka 50 for ti år siden og som så har tatt doktorgrad. Mange av dem er nå 60 pluss og utgjør en viktig arbeidsressurs hos oss, og jeg håper de står i arbeid til de er minst 70 år, sier Gunn Haraldseid. Hun er leder for avdeling for helsefag ved Høgskolen Stord/Haugesund.

Høgskole på offensiven

Østlie disputerte sent i november 2009 med en avhandling om å bli voksen med barneleddgikt. Da var hun 58 år gammel. Tidligere hadde hun jobbet klinisk som sykepleier i nesten tretti år, blant annet som oversykepleier på en barneavdeling.

– Så tok jeg en master på deltid ved siden av full jobb, ved Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap i Göteborg. Jeg begynte å føle at jeg var ferdig med å skulle være sjef, og hadde lyst til å jobbe mer for meg selv.

Dermed begynte hun ved Diakonhjemmet og var med i oppbyggingen av Nasjonalt revmatologisk rehabiliterings- og kompetansesenter. Her kartla hun blant annet faglitteratur om

overgangen fra barn til voksen for personer med barneleddgikt.

– Det resulterte i en prosjektskisse som jeg sendte til høgskolen i Göteborg, og som gjorde at jeg ble tatt opp på doktorgradsprogrammet deres.

Samtidig var Høgskolen i Gjøvik på offensiven for å heve kompetansen blant de ansatte. En rekke doktorgradsstipender ble lyst ut, blant annet som en del av planene om fusjon med Høgskolene i Lillehammer og Hamar, der det langsiktige målet er å bli universitet.

– Jeg søkte og fikk en lektorstilling ved høgskolen allerede før jeg begynte på doktorgraden, som jeg så fikk permisjon fra for å være stipendiat. Dermed visste jeg hele tiden at jeg hadde en fast jobb i vente, forteller Østlie.

Stadig økte krav

Også Anne Dreyer hadde jobbet som sykepleier i mange år da hun i 1994 begynte å undervise ved Høgskolen i Ålesund.

– Akkurat da hadde det kommet et krav om at du skulle ha hovedfag, noe jeg ikke hadde, forteller Dreyer.

Men hun fikk stipend og begynte å pendle til Oslo og universitetet der.

– Etter hvert ble jeg ferdig med hovedfaget og tenkte at det var deilig, for nå kunne jeg konsentrere meg om å undervise. Men så begynte høgskolen å snakke om doktorgrad. Jeg var på en måte kommet inn i et system som jeg tror du finner innenfor flere av profesjonsstudiene, med stadig høyere kompetansekrav.

Igen fikk Dreyer stipend, og igjen ble det pendling til Oslo, denne gangen i fire år. I mars i år disputerte hun. Da var hun blitt 52 år.

– I dette studieåret har jeg jobbet som studieleder ved sykepleierutdanningen og masterstudiet ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Men fra august skal jeg tilbake til Høgskolen i Ålesund, i en undervisningsstilling.

– Mangler en plan

Det pågår en stille revolusjon akkurat nå innenfor en rekke av profesjonsutdanningene, både på det personlige og det institusjonelle plan. Godt voksne kvinner – og noen menn – trekker pusten, hver seg utfør og lar det stå til.

Jorunn Vindegg er en av dem som har våget spranget. Hun har imidlertid ennå ikke fått fast grunn under føttene. Hun disputerte i profesjonsstudier i juni 2011 over avhandlingen om fortellinger som kunnskapskilde i sosialarbeideres profesjonelle yrkesutøvelse. Da var hun 56 år, med tretti års erfaring som sosionom.

– Da jeg nærmet meg slutten på avhand-

lingen, innså jeg at det ikke var opplagt at jeg ville få jobb. Jeg opplever at kompetansen min er etterspurt, men at det mangler en rekrutteringspolitikk og en tanke om hva man egentlig vil med oss som skaffer oss førstekompetanse.

I ti måneder i fjor hadde Vindegg et vikariat ved Høgskolen i Østfold, før hun nå er i et treårig vikariat som førsteamanuensis ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

– Så nå er jeg for så vidt inne og regner med å kunne bli her. Men det kan virke ganske tilfeldig hvem som får fast jobb, selv om fagkyn-dige utvalg er inne i bildet. Jeg synes høgskolen sløser med de menneskelige ressursene. Man jobber for å bli universitet og etterspør dermed kompetanse, men det sitter veldig langt inne å opprette faste stillinger. Hva vil man egentlig med førstekompetansen annet enn å oppfylle de formelle kravene som stilles fra myndighetene? Enn så lenge kunne jeg nok vært der jeg er uten doktorgrad, men det er mulig at det byr seg flere muligheter etter hvert.

Tok en sjanse

Også for jordmor Eli Saastad var framtidsutsiktene derimot mer usikre da hun gjøv løs på doktorgraden.

– Mangelen på faste stillinger er et stort problem, samtidig som du jo ikke får fast jobb i et forskningsmiljø nå uten å ha en doktorgrad. Jeg tok en sjanse og satset på at ting skulle ordne seg. Men jeg har hatt perioder underveis der jeg har lest stillingsannonser og tenkt at det å jobbe i bokhandel kunne vært fint, eller at jeg kanskje kunne gå med posten.

Saastad disputerte i mars i år, 55 år gammel.

– Jeg har alltid hatt en drøm om å ta doktorgraden og var allerede tilknyttet et prosjekt ved Folkehelseinstituttet om fosteraktivitet. Så lyste daværende Høgskolen i Akershus ut en stipendiatstilling som jeg fikk.

Og jo da, det ordnet seg heldigvis.

– Jeg har fått fast jobb nå som førsteamanuensis ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Og selv om det var en påkjennning å ta graden, med alt arbeidet og usikkerheten, så ville jeg ha gjort det igjen. Det har vært fantastisk å holde på med et slikt forskningsprosjekt.

Doktorgrad på tross

Som følge av økte krav fra Nokut har institusjonene altså et behov for at flere tar formell utdanning eller søker opprykk slik at de kvalifiserer for stillinger på førstestille.

Enkelte av pionerene opplevde likevel at det ikke nødvendigvis ble rullet ut en rød løper fordi



– Hadde jeg vært førti, hadde jeg hatt nytte av
doktorgraden i jobbsammenheng i enda flere år.
Men slik ble det ikke, sier Eli Saastad.



– Doktorgradsprosjektet mitt har først og fremst vært noe jeg har gjort i ledige stunder, sier Jan K. Hognestad.

om man ville kvalifisere seg. Anne Lise Holm fikk jobb ved Høgskolen i Stord/Haugesund allerede i 2001, før hun var ferdig med hovedfaget i sykepleiefag i 2002/2003. Men hovedfaget ga mersmak, og hun begynte å jobbe med en skisse til doktorgrad.

Så lett var det likevel ikke.

– Etter hvert kom jeg inn på et doktorgradsprogram ved Universitetet i Oslo, men uten finansiering. Jeg måtte ha garanti for seksti prosent av stipendiet, noe jeg ikke hadde. Her på Høgskolen hadde de ikke midler. Men dekanen min var heldigvis positiv og sørget for at jeg fikk begynt på et førstelektorprogram, og dermed fikk jeg noen midler, riktignok med en masse arbeidsoppgaver i tillegg.

Etter hvert fikk Holm også en veileder ved Universitetet i Stavanger, og hun kom inn i et forskningsmiljø der. Til tross for at hun aldri

hadde full finansiering, klarte hun å ta doktorgraden på 3 ½ år. Hun disputerte i 2009, 59 år gammel.

– Det var tøft, men jeg er vant til å jobbe mye. Og så godtar jeg ikke stengte dører. Et lite gløtt holder.

Det hjalp imidlertid at de nye kravene fra Nokut kom ikke så lenge etter at hun hadde satt i gang.

– Dessuten kom det nye ledere ved Høgskolen som var mer positive til at vi skulle få økt kompetanse. Da var jeg selv allerede så langt i løpet at de skjønte at jeg kom til å fullføre, så det siste året hadde jeg 75 prosent finansiering.

I dag har hun en postdoktorstilling ved Senter for kvinne-, familie- og barns helse ved Høgskolen i Vestfold, i tillegg til en 20 prosent stilling ved Høgskolen i Stord/Haugesund.

Vanskelig å få tid til FoU

Så har man da endelig nådd til topps. Hva da?

Som førsteamanuensis har Østlie ved Høgskolen i Gjøvik nå fastsatt forskningstid. Likevel må hun konstatere at det i praksis er vanskelig å få sammenhengende tid til forskning.

– Det er nok typisk for en institusjon som er i en oppbyggingsfase. Jeg hadde vel også hatt ambisjoner om å bli mer involvert både i mastergradsstudier og veiledning av doktorander. Men vi må bidra i den daglige driften og undervisningen av bachelorstudentene også.

For man kan jo spørre seg om hvorvidt institusjonene faktisk får utnyttet den nyvunne førstekompetansen blant sine ansatte. Hege Torp, leder for avdeling for instituttpolitikk og analyse i Norges forskningsråd understreker institusjonenes eget ansvar her.

– Mange av profesjonsutdanningene er unge som forskningsfag, og det er foreløpig ikke er så mange som har forskerkompetanse eller tid til å forske. Alt avhenger av at det er tid og ressurser til forskning også etter at doktorgraden er gjennomført. Det vi i Norges forskningsråd kan bidra med, er generelle forskningspolitiske råd og finansiering til prosjekter som når opp i konkurransen, sier Torp.

Jeg var egentlig fornøyd med slik jeg hadde det før doktorgraden.

JAN K. HOGNESTAD, førsteamanuensis, Universitetet i Agder

Det var tøft, men jeg er vant til å jobbe mye.

ANNE LISE HOLM, førsteamanuensis, Høgskolen Stord/Haugesund

Ble pustet i nakken

Jan K. Hognestad ved Institutt for nordisk og mediefag ved Universitetet i Agder kjenner først og fremst på gleden over å være ferdig med en doktorgrad han egentlig godt kunne levd uten. Disputasen fant sted i mars i år, og avhandlingen var over tonelagsvariasjon i norsk. Da var Hognestad blitt 56 år gammel.

– Jeg var egentlig fornøyd med slik jeg hadde det før doktorgraden. Jeg publiserte artikler etter som jeg hadde tid og det passet meg. Men arbeidsgiveren min pustet meg etter hvert i nakken og ville ha meg til å ta en doktorgrad. Det handler nok om at jeg er ved et ungt universitet som er opptatt av å kunne skilte med et kvalifisert personale.

Hognestad har mange år som lærer bak seg. Han var en av de siste på sin avdeling som fikk fast jobb uten å ha førstekompetanse.

– Her har vi hatt et egalitært fagmiljø der det ikke har spilt så stor rolle om du har hatt doktorgrad eller ikke. Jeg hører kollegaer fra andre fagmiljøer snakke om en indre justis som skiller mellom de som har, og de som ikke har graden. Men jeg hadde opplevd det som veldig unaturlig om jeg plutselig skulle behandles annerledes nå som jeg har en doktorgrad. Jeg gjør jo fortsatt den samme jobben.

Aldri for sent?

Holm konstaterer at gjennomsnittsalderen på doktorgradsstipendiater ved Høgskolen i Stord/Haugesund allerede er på vei ned.

– Dagens stipendiater klarer å kvalifisere seg mye tidligere og behøver ikke gå like mange runder som det vi eldre har måttet gjøre. Selv hadde jeg ikke tid til å vente lenger. Jeg følte at jeg bare måtte henge med da toget gikk, og gjøre maks ut av mulighetene.

Et spørsmål er da også hvorvidt det lønner seg at godt voksne folk tar doktorgraden, når de har såpass kort tid igjen i yrkeslivet?

– Å ta doktorgraden vil jo si å kvalifisere seg til en videre forskerkarriere. Da er det et poeng at man har noen år igjen i arbeidslivet, så man får utnyttet den nyvunne kompetansen. Samtidig har man nok en annen innsikt om man faktisk har vært ute og jobbet i feltet en del år, enn om man bare fyker av gårde i et utdanningsløp, sier Simon Michelet, førstelektor ved lærerutdanningen ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Han disputerte rett før jul i 2011, 55 år gammel. Men allerede for tjue år siden hadde han faktisk hatt mulighet til å begynne på en doktorgrad.

– Men jeg var 35 år og hadde ennå ikke fått barn, noe jeg hadde lyst på. Og det å kombinere småbarnsliv med en avhandling, hadde nok ikke fungert noe særlig for meg. Så det var først nå jeg følte at det virkelig passet. ■



– Det virker ikke som om man vet hvordan man skal utnytte all førstekompetansen, annet enn til å oppfylle formelle krav, sier Jorunn Vindegg.

Doktordisputaser 2000 – 2011

Alder på disputastidspunktet:

Under 30 år	1082
30–34 år	3947
35–39 år	2546
40–44 år	1499
45–49 år	933
50–54 år	646
55–59 år	402
60–64 år	158
65–69 år	39
70 år eller mer	12

Totalt	11264
--------	-------

Kilde: Doktorgradsregisteret, NIFU

Er kravet om 20 prosent med førstekompetanse rett sted å legge listen?



STEINAR NEBB
Rektor, Høgskolen i
Nord-Trøndelag

– Ja, 20 prosent er et fornuftig krav som vi har forholdt oss til en stund. I arbeidet med å gjøre undervisningen forskningsbasert er det nødvendig å sikre at forskningskompetanse benyttes i undervisningen.



PETTER AASEN
Rektor, Høgskolen i
Vestfold

– Innenfor noen bachelor- og profesjonsutdanninger er dette i dag et realistisk krav om man ser på rekrutteringsmuligheter og ressurser til kompetanseheving. Men på sikt må ambisjonene være enda høyere.



BENTE OHNSTAD
Rektor, Høgskolen i
Lillehammer

– Ja, jeg er enig i kravet om minst 20 prosent med førstekompetanse.



USA

Gratis fra Harvard

■ De to toppuniversitetene Harvard og Massachusetts Institute of Technology (MIT) har kastet seg inn i kampen om å tilby gratis nettstudier, skriver New York Times. Fra før har Stanford, Princeton, University of Pennsylvania og University of Michigan inngått partnerskap om å tilby åpne kurs på nett. MIT åpnet allerede i mars et nettprosjekt som er blitt fulgt av 120 000 studenter. Ifølge ledelsen ved MIT og Harvard vil den nye nettplattformen også bli brukt å forske på teknologiske læringsmetoder.

DANMARK

Stanser sanksjoner

■ Professoren som ble truet med oppsigelse ved Aarhus Universitet tidligere i år, har nå selv sagt opp sin stilling. Musikkprofessor Linda Koldau ble møtt med sterke virkemidler etter at hun kritiserte universitetet åpent i media. Hun ble påført munnkurv og fikk pålegg om å melde fra til arbeidsgiver om hun skulle bevege seg utenfor universitetet i arbeidstiden. Ombudsmanden ville vurdere om universitetets behandling var lovstridig, men henlegger nå saken. Koldau kritiserer avgjørelsen og hevder hun ble tvunget til å si opp sin stilling, skriver danske Forskerforum.



IRLAND

For høye lønninger

■ Irske universiteter har betalt ut nesten åtte millioner euro, 60 millioner kroner, for mye i lønninger til høytstående akademikere, melder Irish Times. Ifølge avisen skal flere universiteter ha gitt et lønnsnivå til enkelte vitenskapelig ansatte som er høyere enn det myndighetene har godkjent. Saken har også satt søkelyset på forskerlønninger generelt i Irland, og det har vært fremhevet at over 1200 vitenskapelig ansatte har tjent over 100 000 euro i året, og at universitetsledere har tjent opp mot 230 000 euro.

EUROPA

– Plagiat florerer

■ Plagiering av akademiske avhandlinger og artikler er et økende problem i EU, skriver avisen Information etter at en rekke toppolitikere har måttet gå av etter å ha blitt fratatt doktorgradene sine. Ifølge den tyske medieprofessoren Debra Weber-Wulff oppdages stadig flere og mer alvorlige tilfeller av plagiat. Som medgrunnlegger av plagiatgruppen VroniPlag har hun avslørt 23 tilfeller av plagiat på kun ett år. – De fleste sakene viser at hvis du kjenner de rette folkene eller donerer penger, kan du få en doktorgrad utrolig raskt, sier hun til avisen.

STORBRITANNIA

Mister milliarder

■ Britiske universiteter står i fare for å miste flere milliarder pund på grunn av en foreslått regelendring for utenlandske studenter, skriver The Guardian. Det frykter britiske universiteter etter at regjeringen har foreslått å endre ordningen med studentvisum for ikke-europeiske studenter. Endringene skal sette tak på hvor mange år studenter fra utenfor EØS-området kan bruke på studiene, og begrense antallet timer med betalt arbeid de kan utføre under og etter utdanning. Regjeringens motivasjon er å redusere innvandringen, mens universitetene frykter at de vil tape store summer i studieavgifter.



NIGERIA

Nasjonal utdanningskrise

■ Hvert år består én million unge nigerianere opptakseksamen til universitets- og høyskolenivå, men kun 300 000 får plass. Mangelen på studieplasser etterlater flertallet av landets beste studenter uten utdanning, sier direktør Kabir Mato ved antikorrupsjonsinstituttet ved Universitetet i Abuja til Global Post. – Det er en nasjonal krise, sier Mato, og hevder at lediggangen driver ungdom til gatene og i verste fall inn i hendene på ekstremistgrupper. Studenter sier til avisen at nepotismen som råder i universitetsinntaket, er vel så frustrerende som at få kommer inn.

CUBA

Staten kutter

■ Den kubanske staten har kuttet kraftig i utdanningsbudsjettene, skriver The Miami Herald. Det har ført til at landets universiteter har redusert studentopptaket med 26 prosent. I forrige akademiske år var 473 000 studenter innrullert ved universitetene, men det har sunket til 351 000 i 2011/2012. Kuttene kommer ifølge avisen etter at flere utenlandske investorer har trukket seg ut av landet i kjølvannet av strengere statlig kontroll. Reduksjonene i statsbudsjettene har også rammet helse- og mattilbudet, skriver avisen.



INDIA

3600 milliarder til utdanning

■ India bruker årlig 600 milliarder dollar på utdanning, tilsvarende ca. 3600 milliarder kroner, ifølge en undersøkelse av Investor Relation Society. Private investeringer er forventet å vokse fra 210 milliarder kroner til 270 milliarder innen 2015, skriver The Times of India. Ifølge rapporten har Indias utdanningssystem vokst til å inkludere én million skoler og 20 000 universiteter og høyskoler. Samtidig bruker 200 000 indiske studenter 30 milliarder kroner på studieavgifter i utlandet hvert år.

USA

Lækker militærhemmeligheter

■ Universiteter og høyskoler er ofte uforsiktlige med statshemmeligheter. Mens landets universiteter tar opp stadig flere studenter fra land som Kina og Iran, gjennomfører universitetene i økende grad forskning som kun skal være tilgjengelig for amerikanske statsborgere, skriver Bloomberg. I et tilfelle ved Georgia Institute of Technology ble sensitiv informasjon om militær teknologi liggende åpent tilgjengelig på nettet. Nettbrukere i 36 land, inkludert Kina, Russland, Iran og Pakistan, fikk se innholdet. FBI melder at universiteter er mål for utenlandsk etterretning.

TYSKLAND

Dropper Elsevier

■ Det matematiske institutt på det tekniske universitetet i München har sagt opp sine abonnementer hos Elsevier, skriver det danske fagbladet Ingeniøren. Det innflytelsesrike vitenskapelige forlaget har i lang tid møtt protester og opprop, døpt den «akademiske våren». Elsevier er blitt anklaget for å hindre open access-publisering og kreve for høye priser for tidsskrifter. Instituttet melder at det ikke lenger har råd til å kjøpe inn tidsskriftene.

ITALIA

Bytter til engelsk

■ Det ledende italienske tekniske universitet Politecnico di Milano har bestemt seg for å gå helt over til engelsk som undervisningsspråk, skriver Inside Higher Education. Endringene skal finne sted innenfor alle fag på master- og doktorgradsnivå innen 2014. – Hvis vi kan tilby engelskbasert undervisning, vil vi være i stand til å tiltrekke oss humankapital av høy kvalitet fra hele verden, argumenterer rektor Giovanni Azzone.



SVERIGE

Studentene forsvant

■ Etter to semester med nytt regelverk for utenlandsstudenter konkluderer svenske utdanningsinstitusjoner med at det internasjonale studiemiljøet er kraftig redusert. For ett år siden innførte svenske myndigheter studieavgifter på opp mot 150 000 svenske kroner per år for ikke-europeiske studenter. Resultatet er at 80 prosent av studentene fra utenfor EØS-området har forsvunnet, viser tall fra Høgskoleverket. Det er primært asiatiske studenter og søkere til tekniske utdanninger som er blitt borte, melder Sveriges radio.



VERDEN

Internasjonaliseringens ulemper

■ Internasjonalisering av høyere utdanning og forskning kan bidra til en uheldig utvikling for sektoren på globalt nivå. Det rapporterer den internasjonale organisasjonen for universiteter, International Association of Universities (IAU). Selv om internasjonalisering har mange fordeler, advarer IAU mot språklig ensretting mot engelsk som akademisk språk, ensretting av universitetsmodeller og hjerneflukt fra fattige til rike land. Kritikken rettes også mot vektleggingen av internasjonale rangeringer og asymmetriske relasjoner mellom institusjoner som bidrar negativt til de som har minst fra før.



GALSKAPENS GRÅSONER

RANDI ROSENQVIST I SAMTALE MED PER ANDERS TODAL
FOTO: ERIK NORRUD

«Yrkesskade», tenkjer eg først. Men nei. Når Randi Rosenqvist¹ møter meg med gips kring handledda, heng det ikkje saman med at ho har møtt mange av dei farlegaste sinnsjuke i Noreg. Ho har berre ramla og slått seg. Faget hennar er likevel verre medfare. Den bisarre farsen kring sakkunnigrapportane² om massemordaren Anders Behring Breivik har fått mange til å spørje seg kva slag merkeleg felt rettspsykiatrien er.

– Som lekmann og avislesar synest eg norsk rettspsykiatri no liknar ein rykande ruin.

– Nei, så gale er det ikkje. Men denne saka har synt nokre av problema med måten rettspsykiatrien fungerer på, seier Randi Rosenqvist, med noko som liknar eit understatement.

Ingen her til lands er betre skikka til å tale på vegner av faget enn ho: medlem av den rettsmedisinske kommisjonen i nærare 25 år (seks år som leiar), sakkunnig i ei mengd rettssaker, forfattar av mykje av den mest brukte norske faglitteraturen på feltet. Dessutan har ho sjølv møtt og laga notat om Anders Behring Breivik på oppdrag frå Ila landsfengsel. (Ikkje teikn til psykose, meinte Rosenqvist.)

Men dette er Forskerforum, så vi skal prøve å ikkje snakke for mykje om Breivik-saka, og for det meste halde oss til nokre faglege grunnproblem. Mange av dei er semantiske, men her kan semantiske spørsmål skilje mellom frifinning og livstidsdom. I tusen år har dei galne i Noreg vore fritekne frå straff på ulike måtar, men framleis byr kriteria på hovudbry.

– Eg trur mykje av kritikken som har kome mot rettspsykiatrien, heller skulle vore retta mot det juridiske omgrepet «utilrekneleg». Det er ikkje presist nok definert. Så er det òg eit spørsmål kor flinke rettspsykiatrarane er til å forklare vurderingane sine til domstolane, og kor flinke juristane er til å skjønne det psykiatrarane seier.

Rosenqvist fryktar at misforståingane florerer.

– Vi har ikkje noko arsenal av relevante testar som gjev svar på om folk er straffrettsleg tilreknelege.

1 Randi Rosenqvist er fødd i Chicago i 1951. Ho er overlege og spesialist i psykiatri, og arbeider i dag ved Kompetansesenter for sikkerhetspsykiatri, fengselspsykiatri og rettspsykiatri ved Oslo Universitetssjukehus. Rosenqvist har arbeidd med rettspsykiatri i over 30 år.

2 Den første psykiatrirapporten om Breivik kom i november i fjor, og slo fast han var psykotisk og ikkje straffrettsleg tilrekneleg da han gjorde brotsverka sine. Den rettsmedisinske kommisjonen hadde ingen kritiske merknader. Etter massiv kritikk vart det tinga ein ny sakkunnigrapport, som kom i april. Dei nye sakkunnige kom til at Breivik var tilrekneleg og ikkje psykotisk. Rapporten deira fekk fleire kritiske merknader frå kommisjonen, men vart «teken til etterretning».

– Mange juristar trur at den som har ein særskild psykiatrisk diagnose, må vere utilrekneleg. Men det stemmer ikkje. Norsk strafferett er ikkje bunden av eit psykiatrisk diagnostisk system som endrar seg kvart 15–20 år, og det å vere schizofren er i seg sjølv ikkje nok til å vere utilrekneleg. Ein må òg vurdere styrkegraden av psykosen.

Språkbruken i rettspsykiatrien forvirrar ikkje berre lekfolk. «Psykotisk» er i utgangspunktet eit psykiatrisk omgrep, men det juridiske omgrepet «psykotisk» tyder ikkje heilt det same, sjølv om bae omgrepa har å gjere med manglande kontakt med røyndomen. Og som medlem av

lovkommisjonen som laga forarbeidet til siste revisjon av straffelova, ber Randi Rosenqvist sin del av ansvaret for at første ledd i paragraf 44 no er slik: «Den som på handlingstiden var psykotisk eller bevisstløs straffes ikke.»

– Når du seier «psykotisk», skjønner dei fleste dommarar deg rett da?

– Nei. Og eg har i fleire år prøvd å få dei psykiatrisk sakkunnige til å skrive «psykotisk, jf. straffelovas paragraf 44» når det er det dei meiner – og heller seie «klinisk psykosesjukdom» eller noko slikt når dei snakkar i psykiatriske termar.

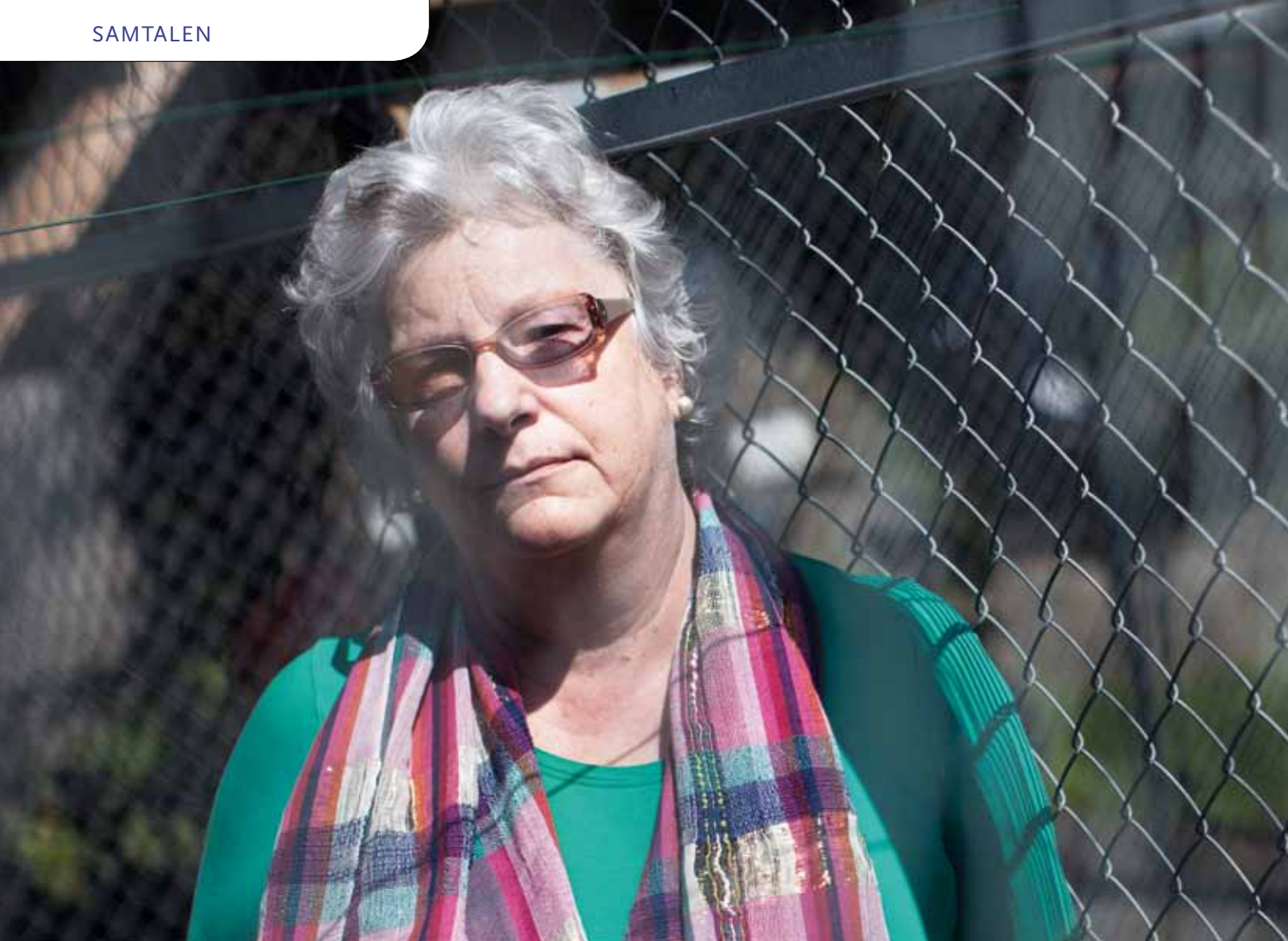
Inntil lovendringa kom i 2002, var det strafferettslege omgrepet «sinnsjuk», eit ord som forlengst var forsvunne ut av psykiatrien, og difor var mindre forvirrande.

– Da vi arbeidde med lovforslaget, hadde vi i oppdrag å byte ut «sinnsjuk» med noko mindre stigmatiserende. Så foreslo vi «psykotisk». Eg må seie at eg angrar veldig på det. Vi burde ha halde på ordet «sinnsjuk» for å vise at dette er eit strafferettsleg omgrep og ikkje ein psykiatrisk diagnose, seier Rosenqvist.

– Men i forarbeida til lova skreiv vi òg at det ikkje skal vere nok å ha ein psykose for å vere utilrekneleg – ein må òg seie noko om styrkegraden. Eg synest at juristane har vore treige til å skjønne kor vanskeleg dette med styrkegrad er. Eg håpar at ein ny straffelovkommisjon kan presisere betre kor sjuk må ein vere for å bli funnen utilrekneleg.

– Tilreknelegheit er eit anten-eller-spørsmål, men i psykiatrien er det gråsoner.

– Nettopp. I lovkommisjonen som gav fråsegna si i 1990, foreslo vi ein gråsone, ein tilreknelegheitsregel som opna for tvil. Vi hadde jo sett at dei kriminalpolitiske eller humanitære haldningane til sakkunnige kunne prege konklusjonane i tvilstilfelle. Vi meinte at tilreknelegheitsspørsmålet burde overlatast heilt til domstolane i dei tilfella – haldningane til dei sakkunnige bør ikkje avgjere dette. Dessverre gjekk ikkje justiskomiteen på Stortinget med på ein slik regel.



Når det gjeld omsetjingsproblema mellom psykiaterspråk og juristspråk, er kunnskapen sørgjeleg avgrensa, påpeikar Rosenqvist.

– Vi treng skikkeleg kvalitativ forskning på forholdet mellom rettspsykiatrar og domstolar: Korleis oppfattar domstolane dei sakkunnige? Rettspsykiatrien er bygd på ein medisinsk disiplin, juss har ein heilt annan vitskapleg tenkjemåte. Så korleis formidlar ein kunnskap, vurderingar og atterhald mellom dei to faga? Det ville vore eit veldig spennande forskingsprosjekt.

Ut frå sin eigen kunnskap kan i det minste Rosenqvist slå fast at domstolane ikkje legg like stor vekt på alle råd frå psykiatrane.

– Når psykiatrisk sakkunnige seier «psykotisk», følger domstolen stort sett etter. Når vi seier «ikkje psykotisk», hender det litt oftare at domstolen er usamd. Når dei sakkunnige konkluderer med «medvitslaus», blir dei ganske ofte overprøvde, anten av den rettsmedisinske kommisjonen eller domstolen eller både. Og når det gjeld spørsmål om psykisk helsevern og forvaring, er det openbert at domstolen gjer sjølvstendige prioriteringar. Psykosediagnostikken verkar å bli sett som mindre diskutabelt enn alt anna som rettspsykiatrane seier.

– *Fordi juristane ikkje forstår noko av det?*

– Ja, eller fordi psykosediagnostikk er det mest sentrale i psykiatrisk kompetanse.

Før rettspsykiatrane kan seie noko om ein person er tilrekneleg eller ikkje, må dei stille ein diagnose. Og som Breivik-saka har vist, er ikkje det alltid så lett heller.

– *Kor sikkert og presist er diagnoseapparatet til psykiatrien generelt?*

– Det er i alle fall meir presist enn det var før. Etter at psykiatrien tok i bruk ICD-10-systemet³, som har eit sett med kriterium for kvar diagnose,

er det lettare å kome med presise diagnosar, seier Rosenqvist.

– Men om diagnosen dermed seier noko meir, er eg ikkje like sikker på. Om du må fylle sju kriterium for å få ein særskild diagnose og du berre oppfyller seks, vil det jo ikkje seie at alt er såre vel. Slik kriteriebasert diagnostikk gjer det lettare å lage statistikk, men det gjev ikkje alltid meir presis informasjon om den det dreiar seg om.

– *Og diagnosemanualane endrar seg.*

– Ja, og når ICD-11 kjem om nokre år, vil sikkert kriteria for schizofreni vere justerte att. Det kan tilmed hende at schizofreni kan falle ut som hovudgruppe. Det vi i dag kallar schizofreni, kan godt vere fleire ulike sjukdomar som kan ha ulike årsaker og ulik optimal behandling.

Psykiatri er langt frå å vere nokon eksakt vitskap. Om ein brukar ICD-10 som diagnoseinstrument, er *interreliabiliteten* opp mot 80, fortel Rosenqvist. Det vil seie at to ulike psykiatrar landar på ulike diagnosar i 20 prosent av tilfella. Men her er det eit merkeleg fenomen i rettspsykiatrien, som jo har to ulike sakkunnige i kvar sak fordi dei skal gje kvar si sjølvstendige vurdering: Reliabiliteten mellom rettspsykiatrane i kvar sak er nesten perfekt.

– Eg er uroa over at dei sakkunnige er samde i nesten alle saker. Når den vanlege reliabiliteten for diagnosar er kring 80, er det rart at dei rettspsykiatrisk sakkunnige har 99 prosent semje. Og eg lurar på kva det kjem av, seier Rosenqvist.

I tilfellet Breivik kom i det minste dei to psykiaterteama til vidt ulike

³ ICD-systemet er eit internasjonalt system for å klassifisere både psykiske og somatiske sjukdomar etter faste kriterium. Det vart teke i bruk i norsk psykiatri i 1997. Verdsheleorganisasjonen har ansvaret for revisjonar av systemet. Den gjeldande utgåva, ICD-10, tredde i kraft i 1993.



Randi Rosenqvist kjenner truleg norsk rettspsykiatri betre enn nokon andre. Ho håpar at Breivik-saka kan føre til ei heilt nødvendig opprusting av fagfeltet.

konklusjonar, både om diagnose og tilreknelegheit.

– Når nokre av dei mest erfarne rettspsykiatrane i landet kjem til så ulike resultat i ei så viktig sak, er det ikkje rart om mange set spørjeteikn ved heile faget?

– Nei, det skjønner eg veldig godt. Men dei klassiske, typiske tilfella er lettare å diagnostisere enn dei spesielle, og ingen er vel i tvil om at Anders Behring Breivik ikkje er typisk for større grupper. At ein kan få ulike konklusjonar i eit så atypisk tilfelle, synest eg ikkje er rart i det heile, seier Rosenqvist.

– Vi har aldri sett noko tilsvarende i Noreg. Slik sett synest eg på eit vis det er litt betryggande at dei sakkunnige har kome til ulike vurderingar. Så blir det opp til den stakkars domstolen å ta den endelege avgjerda.

Også arbeidsmetodane til rettspsykiatrane er blitt lagde under lupe dei siste månadene.

– Sjølv vart eg overraska over å få vite at den kliniske samtalen, ei open, skjønnbaserte tilnærming, er så dominerande. Psykolog Pål Grøndahl⁴ har etterlyst meir bruk av vitenskaplege, psykometriske testar i rettspsykiatrien?

– Ja, eg veit det. Men det dei psykiatrisk sakkunnige blir spurde om, er om folk er tilreknelege eller ikkje. Og det finst ingen psykometrisk

metode for å ta stilling til den norske juridiske termen «utilrekneleg». Testar kan i veldig liten grad seie noko om dette som ein ikkje får fram ved klinisk undersøking. Det finst semistrukturerte intervjumetodar for å kartleggje psykotiske symptom, og somme sakkunnige brukar dette. Men vi har ikkje noko arsenal av relevante testar som gjev svar på om folk er straffrettsleg tilreknelege.

– Men eg stussar likevel på at det kliniske skjønnnet står så sterkt som metode. I rettspsykiatri kunne det vel vere nyttig med standardiserte metodar for å bidra til ein meir konsekvent rettspraksis?

– Men kvar utsegn må uansett tolkast ut frå ein kontekst, anten ein brukar testar eller ei. Om min gamle far byrja bli oppteken av overvaking og leita etter mikrofonar i taklampe, ville eg bli uroleg. Om ein ambassadør i Langtvekkistan hadde gjort det same, ville eg tenkt at det var rimeleg. Dette avheng av konteksten. Eg veit verkeleg ikkje kva slag psykometriske testar Pål Grøndahl meiner at vi treng. Men vi bruker jo kognitive testar når det kan vere snakk om kognitiv svikt.

I innføringsboka si i rettspsykiatri⁵ peikar Rosenqvist på at medan psykiatrien som fag er internasjonal, er rettspsykiatrien eit nasjonalt fagfelt, fordi han er knytt opp til norsk lov. Dette kan gje seg nokre uheldige utslag.

– Eg trur dette er ein av grunnane til at det er så lite akademisk forskning på rettspsykiatri. Dei som er interesserte i ein akademisk karriere, vil heller arbeide med noko som er internasjonalt. Ei anna sak er at det er krevjande å forske på rettspsykiatri, fordi det føreset at ein meistarar både psykiatri og juss, seier Rosenqvist.

– Rettspsykiatrane held seg nok orienterte om utviklinga i diagnostikken. Men korleis ny diagnostikk skal omsetjast til norske strafferettslege omgrep, finn du ikkje svar på via internasjonal forskning. Og det er veldig leitt at vi ikkje har klart å hoste opp nokon skikkeleg akademisk rettspsykiatrisk tradisjon i Noreg.

I samband med Breivik-saka har det kome fram at rettspsykiatrien i Noreg er langt dårlegare utrusta enn i nabolanda. Sverige brukar ti gonger så store ressursar på feltet, og har eigne klinikkar for rettspsykiatrisk observasjon – slikt finst ikkje i Noreg. Og norsk rettspsykiatri står fram som akademisk svært spinkel om ein samanliknar han med nærskyldte fag: Noreg har offentlege fagmiljø og utdanningar i rettsgenetikk, rettspatologi, klinisk rettsmedisin og rettstoksikologi, men ikkje i rettspsykiatri.

– Kvifor finst det inga spesialisering i rettspsykiatri i Noreg?

– Nei, sei det. Det vart faktisk oppretta eit dosentur i rettspsykiatri kring 1920, men det vart aldri bemanna. Akademikarane har ikkje vore interesserte i dette feltet, og det har heller ikkje vore noko som sjukehusa dreiv med. Rettspsykiatri har vore ein privat entrepriser i alle år – og eg trur at ein del av rettspsykiatrane har hatt stor interesse av å halde det slik, seier Rosenqvist.

– Og psykiatrar er jo ikkje avhengige av laboratorium og disseksjons-salar og slikt, så dette arbeidet har vore greitt å gjere på torsdag ettermiddag eller søndag føremiddag. No har vi tre kompetansesenter som gjev kurs i faget, men dei utfører ikkje rettspsykiatriske vurderingar.

Sjølv har ho i mange år talt for å få meir ressursar for å styrkje rettspsykiatrien. Men gjennomslaget hos dei som sit på pengane, har vore lite.

– Medan Knut Storberget var justisminister, lova han meg fleire gonger at vi skulle få meir ordna forhold for rettspsykiatrien. Men det var alltid andre ting som var meir presserande. Og så lenge det ikkje er noka krise, er vel alle nøgde med at det humpar og går.

– Krisa til rettspsykiatrien er vel komen no?

– Ja. Og slik sett håpar eg at det i det minste kan kome noko godt ut av Breivik-saka, seier Randi Rosenqvist. ■

Per Anders Todal er frilansar i Forskerforum og fast journalist i Dag og Tid.

⁴ Psykolog Pål Grøndahl har sjølv hatt mange oppdrag som rettspsykiatrisk sakkunnig. Han har òg skrive doktoravhandling om norsk rettspsykiatri. Grøndahl har påpeika at rettspsykiatrar i Danmark og Sverige brukar testar langt oftare enn dei norske. (Forskning.no, 17.09.10)

⁵ Rettspsykiatri, en introduksjon. Universitetsforlaget 2009

KVEN: Forskar Vivian Kjelland, i samarbeid med førsteamanuensis Lars Korslund og studentar ved Universitetet i Agder.

KVA: Finne ut kva effekt sauer på beite har på flåttbestanden og førekomsten av flåttborne bakteriar.

KORLEIS: Analysere bakteriar i flått frå vegetasjon og flått frå sauer ved hjelp av genteknologiske metodar.

TEKST OG FOTO: JOHANNE LANDSVERK

Flaggar krig mot flått

Vivian Kjelland «flaggar» vegetasjonen med handklede når ho fangar flått. Ho tel kor mange flått det er i området før og etter nedbeiting.



PROSJEKT: «Sauebeiting og effekt på utbreiinga av flått og flåttborne sjukdomar.» INSTITUSJON: Universitetet i Agder (UiA). FAGRETNING: Naturvitskap. FINANSIERING: Statens landbruksforvaltning, UiA, Fylkesmannen i Aust-Agder. UUNNVERLEGE VERKTØY: handkle, sauer, analyseinstrument. PUBLISERINGSFORM: Vitskaplege artiklar, rapportar.



Sauebeiting kan ha innverknad på flåttborne bakteriar, trur forskarane ved Universitetet i Agder.

«Flåtten angriper hjernen!» Tittelen på første-sida i Dagbladet slår imot meg der eg sit på toget – på veg til Kristiansand og flåttforskarane ved Universitetet i Agder. Skrekkhistoriene om den livsfarlege flåtten har vart i mange veker alt, og denne våren er også sauene dregne inn i flåttysteriet: Forskarane set inn sauer i flåttkri-gen. Dei trur også at saueblod kan ta knekken på Borrelia-bakterien i flått.

– Vi skal blant anna finne ut om sauen kan bidra til å tynne ut førekomsten av Borrelia-bakteriar i flåttbestanden. Ein tidlegare studie har nemleg vist at bakterien dør ved tilsetning av saueblod, seier Vivian Kjelland, forskar ved Universitetet i Agder (UiA). Ho jobbar også halv tid som forskar ved Sørlandets Sjukehus. Agder er det området i landet som har størst fø-rekomst av flått og flåttborne sjukdomar, og då er det kanskje ikkje så rart at begge institusjo-nane har flåttforskning som eit satsingsområde.

Beiting tørkar ut flått

Kjelland har nettopp vore på flåttfangst i sam-band med eit nytt treårig beiteprosjektet på Tromøy i Arendal kommune. Her skal bøndene sleppe ut sauer midt i eitt av dei verste flåttom-råda langs kysten.

– Hovudmålet med prosjektet er å redusere flåttbestanden i området. Gjengroing av kultur-landskapet og nedgangen i talet på beitedyr har ført til auka flåttproblem langs heile kysten. Eit viktig mål med prosjektet er å få fleire sauebøn-der til ta i bruk beitet i utmarka. For vi veit at sauebeiting på lengre sikt vil føre til uttørking av flåttbestanden i terrenget, seier Kjelland.

Ho har henta gummistøvlane i bilen og vil vise meg korleis ho går fram når ho fangar flått.

På ein pinne har Kjelland festa eit bade-handklede, så det liknar eit stort flagg.

– Når vi fangar flått, «flaggar» vi vegetasjo-nen med eit stort kvitt handklede. Kvittfargen

gjer det lettare å sjå flåtten. Vanlegvis har eg kvite klede når eg fangar flått, for då ser eg lettare om eg får flått på meg. Men fargen på tøyet har ingenting å seie for flåtten, som hen-ger seg på kleda anten dei er lyse eller mørke. Flåtten har nemleg ikkje auge. Det er også ein myte at vide klede er best for å unngå flått. Det er betre med tettsitjande tøy, så ikkje flåtten så lett kan krype innanfor kleda, seier ho.

Før sauene skal ut på beite, skal Kjelland saumfare alle delar av området med handkle-det sitt.

– Flåtten er svolten og henger seg på alt som kjem forbi, men det bør vere tørt i bakken for at flåtten skal feste seg på handkledet. I heile mai har eg tald kor mange flått eg har fanga per time, både i området som skal beitast ned, og i kontrollfeltet. Vi er ganske sikre på at flått-tettleiken vil gå kraftig ned i område med sau, og bestanden vil halde seg lik i kontrollområdet. Flåtten treng nok fukt for å overleve, så i eit nedbeita og soleksponert område kan ikkje flåtten klare seg.

Flått rammar sauene

I Noreg er det funne 13 flåttartar, men særleg skogflåtten ber med seg bakteriar som kan over-førast til dyr og menneske. Skogflåtten er blitt eit kjempestort problem for sauene på Sørlandet, og forskarane ved UiA samarbeider no med Aust-Agder Sau og Geitavlslag.

– Svært mange legg ned sauedrifta på grunn av sjukdomen anaplasmos, også kalla «sjodogg». Flått som er infisert av Anaplasma-bakterien, er særleg farleg for sauer, fordi bak-terien går inn i dei kvite blodcellene på dyret og rammar immunforsvaret. Særleg lam får nedsett immunforsvar. Dei blir veldig utsette for andre bakteriar, og svært mange av dei dør. Opp mot ein tredel av sauene i eit flåttbelasta område kan gå tapt som følgje av Anaplasma-

bakterien, fortel Kjelland.

I prosjektet blir alle lam difor behandla med flåttmiddel før dei blir sleppte ut på beitet – av dyrevernomsyn.

– Elles kunne alle lamma ha blitt sjuke og døydd. Dei vaksne sauene har sterkare immun-forsvar, og får vanlegvis berre milde symptom.

Kjelland fortel at Anaplasma-bakterien nor-malt berre gjev svake influensasymptom hjå menneske.

– Men det kan vere store mørketal når det gjeld talet på sjuke. Det er forska lite på Ana-plasma, men ein studie ved Høgskolen i Tele-mark viser at opp til 20 prosent av flåtten var smitta av bakterien.

– Men kan bønder få flåttsmitte via sauene?

– Ja, vi får mange spørsmål om dette. Ein sauebonde kan lett få på seg flått som ikkje har festa seg i ulla. Men har flåtten soge seg fast, er det ikkje farleg. Då er det eitt år til neste måltid. Han et nemleg berre éin gong i året. Flåtten går gjennom fire utviklingsstadium: egg, larve, nymfe og vaksen, og på kvart stadium syg flåt-ten blod frå eit vertedyr. Etter å ha soge seg full med blod, slepper flåtten taket og ramlar ned på bakken, der han utviklar seg til neste stadium i løpet av nokre veker eller månader.

Granskar effekt av saueblod

Forskarane har samla 400 flått frå området der sauene skal beite, for å finne ut kva for bakteriar som finst i området, både Borrelia, Anaplasma og andre bakteriar.

– Vi skal også plukke flått frå sauene for å finne ut i kva grad sauen bidreg til spreiding av flåttborne bakteriar, til dømes om flåtten har lik eller lågare førekomst av bakteriar etter han har soge blod av sau.

Flåtten treng blod for å overleve, og Kjel-land fortel at ei rekke ulike dyr kan vere såkalla «flåttvertar» eller vertedyr for flått.



– Eg jobbar mykje med å analysere bakteriar i flått, seier Vivian Kjelland. Ho har skrive doktorgradsavhandling om *Borrelia*-bakterien på Sørlandet.

– Nokre dyreartar medverkar til at bakteriane aukar, fordi flåtten blir smitta av å suge blod. Heile 25 prosent av flåtten i Agder er smitta av *Borrelia*. Men berre to prosent av flåtten som har sogge blod av rådyr, har *Borrelia*-smitte. Så det vi trur, er at rådyr har stoff i blodet som drep bakteriane i magen på flåtten. Eitt av måla i prosjektet er å finne ut om sauer har ein liknande effekt på bakterien. Finn vi ut at dette er tilfelle, vil sauer medverke til redusert førekomst av *Borrelia* i flått.

For å få ein indikasjon på kva vi kan forvente, går vi fram på ein enkel måte no i startfasen: Vi samanliknar flått frå vegetasjonen (som ikkje har sogge blod) med flått som har sogge blod frå sau.

Kostbar DNA-analyse

Analysane frå beiteområdet med sau skal gjentast fleire gonger i løpet av den treårige prosjektperioden. På laboratoriet skal Kjelland finne ut kva for bakteriar som gøymar seg i flått.

– Ved hjelp av molekylærbiologisk analyse påviser vi DNA frå ulike bakteriar i flåtten, seier Kjelland og viser fram avanserte instrument for analyse av DNA.

– Først kuttar eg opp flåtten og isolerer DNA frå denne. Om flåtten er infisert, får eg

ei «suppe» av DNA frå flått og frå andre bakteriar. For å finne bakteriane i flåtten tek eg i bruk såkalla real time-PCR for å påvise DNA frå bakteriane, og deretter DNA-sekvensering for å finne ut kva bakterietype eg har funne. Det er ein veldig kostbar metode, og vi har mykje flått liggande i frysa som vi ikkje har fått midlar til å analysere enno. Men i beiteprosjektet har vi fått midlar til å analysere flåtten.

– Mange miljø i Noreg forskar på flått. Konkurrerer de med kvarandre?

– Nei, eg opplever det ikkje som konkurranse, men vi forskar på litt ulike ting. På UiA og Sørlandet Sjukehus samarbeider vi blant anna med Folkehelseinstituttet, Veterinærhøgskolen og Veterinærinstituttet, og også med flåttforskarar i heile Norden.

– Vil ikkje kalle det hysteri

– Men korleis er det å forske på eit tema som flått, som til dei grader skaper store overskifter og skrekkhistorier?

– Det er veldig OK å forske på noko som alle, særleg her på Sørlandet, er svært opptekne av. Alle kjenner nokon som er blitt alvorleg sjuke av flått.

– Men kva med hysteriet i media?

– Eg vil ikkje kalle det hysteri. Det er på sin

plass å åtvare mot flått, for her ved kysten får ein flått på seg bare ved å gå ein tur i skogen. Men det er både òg med dei dramatiske avisoppslaga, særleg når det blir så ofte. Eg er redd dei store overskriftene kan ha motsett effekt, slik at folk ikkje tek problemet på alvor, seier Kjelland, før ho går mot bilen for å finne fram støvlane og badehandkledet igjen – klar for ny flåttfangst. ■

Saubeiteprosjektet

- eit treårig forskingsprosjekt
- administrert av Arendal kommune og Aust-Agder fylkeskommune
- eit samarbeid med Aust-Agder Sau og Geiteavlslag
- prøvetaking, analyse og rapport ved Universitetet i Agder

Mål:

- undersøke effekt av saubeiting på vegetasjon og tettelek av flått
- kartlegge flåttborne sjukdomar på sau
- kartlegge om sauen som vert kan tynne ut flåttborne bakteriar hjå flått
- betre lønnsmda i sauenæringa ved å redusere flåttproblemet



Kunsten å lage røyk

«Kjell Karlsen med røykgenerator. Forsøk i Kongsvingertraktene 1956.» Slik lyder billedteksten i et historisk hefte fra Forsvarets forskningsinstitutt (FFI).

Svært enkelt sagt: FFI trengte røyk for å kunne teste filtrene i gassmasker, og utviklet derfor røykmaskiner. Innretningen på bildet er mekanisk – uten motordrift. Litt mer teknisk beskrevet, sitert fra heftet Spredning av stridsgasser. Kamouflasje: «(...) gass under trykk fra stålflasker drev en kjempeprimus og trykket en olje/vannemulsjon inn i en rørformet destillasjonsenhet. Oljedampen kondenserte så ved møte med atmosfæren gjennom en egnet dyse. Resultatet ble en aerosol i form av en myriade av oljepartikler, en oljerøyk med optimal partikkelstørrelse for mest mulig effektiv optisk dekkevne.»

Ifølge samme kilde holdt FFIs direktør Fredrik Møller et foredrag i Oslo Militære Samfund om virksomheten ved FFI på denne tiden. Han nevnte arbeidet med utvikling av oljerøykgenerator, og ga følgende kommentar til et foto av en tidlig modell: «Den ligner jo mest på et hjemmebrentapparat.»

Foto: FFI

20 NØTTER

Korrupsjon

- a) Kva heitte den tyske presidenten som gjekk av i februar etter hemmelegald rundt eit privat lån?
- b) Kva for organisasjon rangerer kvart år verdas statar etter korrupsjonsnivå?
- c) Kva for oljeselskap vart etterforska av Eva Joly på 1990-talet?
- d) Inaki Urdangarin blir etterforska for bruk av offentlege tilskot til private formål. Kven er svigerfar hans?
- e) To konserndirektørar i StatoilHydro gjekk av i 2008 på grunn av ei korrupsjonssak – i kva for land?

Månader

- a) Kva måned var det i Noreg då oktoberrevolusjonen skjedde i Russland i 1917?
- b) Kva tyder eigentleg ordet august(us)?
- c) Kva for måned inneheld morsdag, valentinsdag og (som oftast) Mardi Gras?
- d) Kva for måned er oppkalla etter mor til guden som ein annan måned er oppkalla etter?
- e) Kva for to stjernetekn kan du vere fødd i med fødselsdag i desember?

Sprengstoff

- a) Kva er det aktive stoffet i dynamitt?
- b) Kva organisasjon var Jody Williams leiar for då ho fekk Nobelprisen i 1997?
- c) Kva for tsjekkiskprodusert «terroristsprengstoff» vart blant anna brukt mot Pan Am-flyet over Lockerbie i 1988?
- d) Kva er ei fenghetts?



Foto: Wikipedia

- e) Kva heitte dette bygget på Majorstua i Oslo, som i år 2000 vart rive ved sprenging?

Norske songar

- a) Kva for kjend vise har melodi av Geirr Tveitt og tekst ved Aslaug Låstad Lygre?
- b) Kva var tittelen på Jannickes store gjennombrut i 1981?
- c) Kor er det både Gammel-Erik, Maggie Thatcher og Adolf Hitler kjem frå, ifølgje Hans Rotmo/Ola Uteligger?
- d) Kva er tittelen på Jokke-songen som inneheld linene «Vi skulle på kino / men hva fikk vi se / en sjappe med alkohol / og det var det»?
- e) Og kva for drikkeviser frå 1771 inneheld linene «Ja skam få den som elsker tvang / og hater piker, vin og song»?

Norske songar

- a) Vi skal ikke sove bort sumarnatta
- b) Slike mennesker
- c) Møre (i songen Mørningen)
- d) To fulle menn
- e) Norge, Kjæmperes Fødeland

Månader

- a) November (fordi Russland bytte til gregoriansk kalender først i 1918)
- b) Majestetisk, ærverdig
- c) Februar
- d) Juni (etter Juno, som er mor til Mars)
- e) Skytten eller steinbukken

Sprengstoff

- a) Nitroglyserin
- b) Den internasjonale kampanjen mot landminer
- c) Semtex
- d) Ei lita, eksplosiv ladning brukt for å detonere ei større mengd sprengstoff
- e) Phillipsbygget

10 KJAPPE



ANN-CECILIE HANSEN
Medlem nummer 40095762 i
Forskerforbundet
STILLING: Forsker ved Nasjonalt
institutt for ernærings- og
sjømatforskning (Nifes)
UTDANNING: ph.d. i fiskeernæring fra Universitetet i Bergen
FØRSTE JOBB ETTER ENDT
UTDANNING: Forsker her på Nifes
KARRIEREMÅL: Gjøre mitt for å
redde verden som forsker innen
fiskeernæring ...

Biologiens egne veier

- Hva jobber du med akkurat nå?
- Blant annet med B-vitaminstoffsifte hos sebrafisk, og korteste foringredienser til oppdrettsfisk.
- Hvor tenker du best?
- På kontoret en stille ettermiddag, når de andre har gått hjem.
- Hva er den viktigste fagboken i ditt akademiske liv?
- Det tror jeg må bli *Guns, Germs and Steel* fra 1997 av Jared Diamond, som handler om hvordan naturen påvirker sivilisasjonen. Den boken var en øyeåpner.
- Hva er tabu i ditt fag?
- Det må være om du bare ser på ett enkelt forhold og ikke ser ting i en sammenheng, eller om du tar snarveier. Og det bør jo være tabu.
- Hva skal til for å bli en god ernæringsbiolog?
- Man må være nøye, systematisk og tålmodig. Biologien tar ofte egne veier, så man må ha evnen til å se sammenhengene og mønstre.
- Hvem er den beste læreren du har hatt?
- Naturfaglærer Per Erik Lillesand på ungdomsskolen, som gjennom eksperimenter på laben og ekskursjoner ut viste at naturfag kan være skikkelig artig.
- Dersom du måtte velge deg et annet fagfelt, hva ville du falt ned på?
- Det hadde kanskje blitt norsk. Jeg synes språk og litteratur er spennende og leser mye skjønnlitteratur.
- Om du var kunnskapsminister, hvilket enkelttiltak ville ha vært viktigst for deg å få gjennomført?
- Da ville jeg sørget for flere faste ansettelser og mindre midlertidighet.
- Hvor var du EU-avstemningskvelden 1994?
- Jeg var 15 år, og så vidt jeg husker, var jeg ikke særlig engasjert.
- Hva vil du lese mer av i Forskerforum?
- Jeg liker å lese om engasjerte forskeres hverdag, uavhengig av fagfelt.

AV SIRI LINDSTAD

Fram i lyset, tydeleg

Korleis er det mogeleg å kaste landet ut i ein storstreik for ein dryg tusenlapp meir i året? NRK trudde dei hadde funne ei god tabloid spissing av saka i denne førehandsreklamen til ein streikedebatt i Trondheim. Sidan det er så vanskeleg å ta seg fram i verda, har andre kommentatorar hjulpet oss med dette biletet: Usemja står om prisen av ein kaffikopp til dagen. Klassekampen kom – i eit svært røft reknestykke – fram til at det ville ha kosta arbeidsgjevarane 250 millionar kroner ekstra å gjere arbeidstakarane nøgde, og dermed få slutt på streiken. Men kanskje NRK-programleiaren òg etter kvart tok det til seg: Kjem ein litt dårlegare ut enn privat sektor kvart år, vert det pengar av det i det lange løp. Det er dropen som er årsaka til denne streiken. Streiken er eit forsøk på å få tilbakeverkande kraft. Streiken er òg, for å låne ein tittel av dikteren Paal-Helge Haugen, eit forsøk på å få berarane av velferdsstaten og kunnskapssamfunnet *Fram i lyset, tydeleg*.

Eg skriv dette medan det er streik. Den nemnde tv-debatten var i går, og Forskerforbundet var representert ved ein kjend statsmeteorolog i salen. Terje Alsvik Walløe sat i T-skjorte med Unio-logo og fortalde om god streikevilje på Meteorologisk institutt. Dei rekrutterer mange realistar, og det har dei lyst til å halde fram med. Slik prøver Forskerforbundet òg å verte synleg. Dei er der, mellom kvitkleddde sjukepleiarar, svartkleddde politifolk og lærarkleddde lærarar i Unio. Forskerforbundet er den største medlemsgruppa Unio har i staten.

Det er nettopp meteorologane som mest tydeleg har sett Forskerforbundet på kartet under denne streiken, nettopp ved å fjerne kartet. Fyrst utgjekk eit par landsdelar då Vêrvarslinga på Vestlandet vart tekne ut i fyrste runde. Det massive andreuttaket ved Meteorologisk institutt fjerna resten av landet. Å, jo då. Forskarane

har nøkkelgrupper i samfunnet.

Men streikevande er dei ikkje. Forskerforbundet har ikkje streika i staten sidan 1998. No vart store grupper, ikkje minst vitskapleg tilsette, tekne ut ved blant anna Høgskulen i Bergen, Høgskulen i Oslo og Akershus og universiteta i Bergen, Nordland og Tromsø. Frank Aarebrot fortalde i nettavisa På Høyden at han har vore tilsett ved Universitetet i Bergen sidan 1967, og no var i streik for fyrste gong. Oppsummeringa hans er heilt i

tråd med budskapen frå Forskerforbundet og Unio: – Hvis det er slik at en skal hindre uansvarlig lønnsvekst på grunn av den økonomiske krisen i Europa så bør man jo ikke gi de som skal konkurrere med europeisk næringsliv én prosent høyere lønnsvekst enn de som ikke skal konkurrere.

Unio prøver å hamre inn at gruppene deira er viktige i og for velferdsstaten. Dei heng etter lønnsnivået i privat sektor. Løna må opp om ein skal sikre rekrutteringa til utdanningsgruppene. Unio-leiar Anders Folkestad sa det slik til NRK: – Det er en risiko for kvaliteten på de tjenestene som offentlig sektor skal tilby folk. Det vil ikke være nok folk med riktig kompetanse til å tilby innby-

gerne de tjenestene som de skal ha.

Utgangspunktet for dei store arbeidstakargruppene i offentlig sektor var ikkje av dei enklaste. Den økonomiske krisa i Europa er bakteppe for oppgjeret i år, og arbeidsgjevarane bruker tilstanden som moderasjonsargument. Oppgjeret i industrien legg føringar for kor mykje offentlig sektor kan få. Resultatet der var klart i april, men spørsmålet er kor ein landar etter lønsglidinga, ikkje minst lokale oppgjer resten av året. Ar-

beidstakarsida meiner ein vil hamne iallfall på 4,15 prosent i alt, og vart derfor provoserte av nedjusteringa av forventa lønsauke som kom i revidert nasjonalbudsjett. I statsbudsjettet frå i fjor haust var prognosen for lønsvæksten i år 4,0 prosent. Styresmaktene reduserte dette til 3,75

prosent i revidert nasjonalbudsjett i mai. – Dette er svært overraskende når privat sektor i år vil komme ut med et resultat på ca 4,2 prosent, før de lokale forhandlingene, uttalte leiar Bjarne Hodne i Forsker-

forbundet då revidert budsjett vart lagt fram. – Lønnsgapet mellom utdanningsgruppene i offentlig sektor og tilsvarende grupper med like lang utdanning i privat sektor er nå om lag 130 000 – 230 000 kroner pr år. Dette lønnsgapet må reduseres, sa Hodne.

Men streikekampen har òg vore ein strid om røyndomsbilete. Statsråd Rigmor Aasrud – øvste forhandlingsmotpart i staten – har stått fast på at staten har hatt ei betre lønsutvikling enn privat sektor det siste året. Ho endrar reglane undervegs, sukkar arbeidstakarorganisasjonane. For det er eit innarbeidd prinsipp at lønsutviklinga hjå *industrifunksjonærane* skal telje med – for høgt utdanna grupper er det eit meir rimeleg samanlikningsgrunnlag. Aasrud har ikkje skilt ut dette viktig sjiktet. Gjer ein som Unio, og vektar samanlikninga etter utdanningsnivå, vert biletet annleis. Slik Arne Johannessen framstillar det i VG: Lønsgapet mellom industrien og staten har auka frå 59 000 i år 2000 til 118 000 i fjor.

Medan eg skriv dette, er det meking i statsoppgjeret. Om få dagar kan streiken vere over. Vonleg har arbeidstakarane kome eit stykke på veg i målsetningane. Det er vanskeleg å tru på nokon redusert lønsavstand til privat sektor, men ei nedbremsing i auken? Vonleg har dei streikande gruppene vorte noko meir synlege, noko meir verdsette. Vêrkartet kjem tilbake, med både sol og regn.

God sommar!

Å, jo då. Forskarane har nøkkelgrupper i samfunnet.



Redaktør
Kjetil A. Brottveit

Det er dropen som er årsaka til denne streiken.

Unio aleine

Rett før Forskerforum gjekk i trykken, var stoda denne: LO og YS har kome til semje med staten, og streiken er over for deira del. Akademikerne, som ikkje har streika, godtok òg tilbodet. Dermed er Unio aleine om streiken i staten. Unio var misnøgde med både totalramma og mangelen på eit eige justeringsoppgjer, som kan brukast til å heve spesielle grupper. I kommunesektoren streikar Unio, YS og LO, og i Oslo kommune streikar Unio og YS. Les meir om streiken på side 5 og på Forskerforum.no.

LEDER KRONIKK DEBATT BØKER

Send kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no. Kronikkens lengde må ikke overstige 10 000 tegn, inkludert mellomrom. Bidrag som trykkes honoreres med kr. 2 000,-. Innlegg må være maksimum 2000 tegn. De blir ikke honorert.

Lønn som fortjent

Forskerforbundet seirer i de fleste lønnspolitiske slag, men er allikevel på vikende front i lønnskampen, skriver kronikkforfatter Sigurd Rysstad.

Langtidsutdannede i staten tjener vesentlig mindre enn tilsvarende grupper i privat sektor, og langt verre: Samtlige vitenskapelige grupper hadde i 2004–2011 en dårligere (kumulativ prosentvis) lønnsutvikling enn gjennomsnittet i staten. I 2010 var det kun professorgruppen som i snitt tjente mer enn statsgjennomsnittet (www.forskerforbundet.no/Lonn-og-personal/Statistikk/). Selv om det i skrivende stund er streik i staten, er det neppe dristig å konkludere at heller ikke dette oppgjøret vil føre til vesentlige endringer i dette bildet. Hvorfor?

Forskerforbundets (FF) lønnspolitiske strategi (for UH-sektoren) består i realiteten av fire elementer: Først og fremst et kontinuerlig – til tider noe monomant – påvirkningsarbeid for å øke statens bevilgninger til sektoren. År om annet også en kamp for å beholde den tredelte forhandlingsmodellen i statsoppgjøret. Dernest arbeidet for å få en størst mulig ramme i de årlige lønnsoppgjør, og så kampen (mot de andre arbeidstakerorganisasjonene) om å få størst mulig andel av de framforhandlede lønnspotter til FFs medlemmer.

Vi har – over tid – seiret på alle disse frontavsnitt. Fra midtveis på 2000-tallet og til dags dato har høyere utdanning og forskning hatt en solid realvekst, og disse postene tilgodeses med en større andel av statsbudsjettets samlede utgifter (fratrukket trygdeutgifter) enn tidligere. FF har også maktet å stå imot statens og Akademikernes krav om økt vekt på lokal lønnsdannelse. Og ramme for oppgjørene 2006–2011 har sørget for en lønnsvekst i staten på omtrent samme nivå som industrien, finansnæringen, kommunene og sykehusene, og noe høyere enn skoleverket, varehandel og bygg og anlegg. FF har hatt god uttelling i sentrale justeringsforhandlinger, og de fleste lokallag kvitterer som regel ut lokale lønnsoppgjør godt over foreningens andel av den lokale lønnsmassen.

Vi vinner de fleste slagene – men taper lønnskampen! For å forstå dette tilsynelatende paradoksale resultat må vi foreta en noe omstendelig reise gjennom systemet for lønnsdannelse i staten. Statsoppgjøret omfatter departementene og deres underliggende etater som politi, domstoler, tilsyn og direktorater, samt

altså universiteter, høyskoler og noen forskningsinstitutt. Lønnsdannelsen i den tredelte modellen består i realiteten av fire elementer: sentrale lønnsforhandlinger (vår), sentrale justeringsforhandlinger (sommer), lokale forhandlinger (høst) og lønnsglidning (hele året).

Lønnsglidning defineres som forskjellen mellom total lønnsøkning i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøkning i den samme perioden. Denne består igjen av tre elementer: For det første har lokal arbeidsgiver anledning til å tilføre midler til den lokale lønnsporten utover den minimumsramme som de sentrale partene setter. For det andre har de lokale partene fortløpende anledning til å oppjustere enkeltpersoners lønn

rekke bransjespesifikke grunner langt mer trofaste enn langtidsutdannede i andre sektorer. Da det på de fleste fagområder også til enhver tid er en hærske av unge, håpefulle forskerrekutter som hungrer etter en fast plass på laget, er det relativt sjeldent at lokale arbeidsgivere finner det hensiktsmessig å tilføre særlig mye ekstra midler til de lokale lønspottene.

Lønnen til vitenskapelig ansatte settes gjennom forhandlinger, men *glir* deretter langt kortere enn det som er vanlig i både privat og offentlig sektor. Den beskjedne lønnsglidningen gjør at sektorens lønnsmasse, som igjen er utgangspunkt for beregning av lokale forhandlingspotter, vokser mindre enn i andre sektorer. Systemet er dessuten konstruert slik at alle lønnskategorier i staten – både vinnere og tapere i glidekonkurransen – solidarisk spleiser på å betale vinnerens lønnspremie. Etter at det er fastsatt hvor mange tiendedeler mer eller mindre lønnsvekst statssektoren skal ha sammenlignet med *frontfaget*, trekkes nemlig sektorens *gjennomsnittlige* lønnsglidning fra rammen. Desto større lønnsglidning som oppnås i departementer og direktorater etc., desto mindre penger blir det til fordeling på de tre forhandlingsarenaene.



SIGURD RYSTAD, førsteamanuensis, Handelshøyskolen ved Universitetet for miljø- og biovitenskap

«Vi taper i lønnskampen med langtidsutdannede både i privat og offentlig sektor.»

dersom de(n) har fått nye arbeidsoppgaver etc., eller for å hindre at vedkommende velger å slutte. Og sist: Ved nyrekruttering av medarbeidere kan arbeidsgiver tilstå høyere lønn til nyansatte enn de som erstattes.

Det er på lønnsglidningsarenaen at vitenskapelig ansatte ikke holder tritt med statsansatte flest. Vi er i snitt godt over 40 før vi får det første faste tilsettingsforhold, men er deretter av en

Normalt blir de sentrale partene enige om tabellendringer som man antar minst vil sikre at kjøpekraften opprettholdes for de lavere lønte. Striden står gjerne mellom kronetillegg og prosenttillegg, men FF har i mange oppgjør fått gjennomsnitt for en (for oss) gunstig mellomløsning, det vil si kronetillegg for de laveste og høyeste lønnstrinn og prosenttillegg for de midlere trinn der storparten av FFs medlemmer er innplassert.

Skjevheter som oppstår gjennom relative forskjeller i lønnsglidning, kan man i prinsippet korrigere for gjennom sentrale justeringsforhandlinger. Lav lønnsglidning er en god indikasjon på at vi ikke har de sterkeste kort i lokale forhandlinger, og lønningene til vitenskapelig ansatte utgjør også en så stor andel av de lokale lønsmassene at det er vanskelig å få ut en lønnsvekst som er betydelig høyere enn rammen for det lokale oppgjøret. På den sentrale justeringsarenaen er forhandlingsrommet for forskerne noe større. Her kan FF også prøve å etablere en

disin, økonomi etc.), kommer godt ut, og ellers får naturlig nok de mest produktive – som kan være attraktive oppkjøpsobjekter på akademiske transfermarkeder – ofte solide lokale lønnsloft.

Lokale arbeidsgivere fremmer gjerne krav for personer som de frykter ser seg om etter annet arbeid og søker ellers å utjevne forskjeller som høyt verdsette medarbeidere anser som urettferdige. Fagforeningene legger gjerne noe mindre vekt på konkurranseutsatthet, men mange av FFs forhandlere (blant annet undertegnede som forhandlet lønn ved UMB i 12 år) har hatt som be-

meritter. Resultatet av de lokale forhandlingene blir dermed over tid en lønsmessig differensiering som aksepteres som rimelig rettferdig og samtidig sikrer at lønnsglidningen blir beskjeden: Medarbeidere som sender ut troverdige trusler om at de ser seg om etter annet arbeid, og som arbeidsgiver anser som verdifulle, får som regel en såpass stor andel av de lokale pottene at de sikres akseptable lønnsrankinger.

Det er neppe dristig å konkludere at 20 år med lokale lønnsforhandlinger for det første har bidratt til lav lønnsglidning, og for det andre har etablert en lønsmessig differensiering som har medført at statens lønnsforhandlere ikke har funnet det påkrevd å løfte forskernes lønnsnivå for å rekruttere og beholde de antatt dyktigste medarbeiderne.

Forskerforbundet har stort sett vunnet de fleste lønnspolitiske slag, men lønsmessig sakker vi mer og mer akterut. Professorene har for eksempel fått god uttelling i justeringsoppgjør, blir som regel tildelt brorparten av de lokale forhandlingspottene og har også hatt lønsmessig medvind som følge av høyskolenes akkrediteringsstrev. Til tross for dette har selv denne gruppen hatt en svakere lønnsutvikling enn gjennomsnittet i staten. Og andre vitenskapelige grupper har hatt en enda dårligere lønnsutvikling. Hvorfor? Forklaringen er enkel: Vitenskapelig ansatte har ikke maktet eller evnet å sørge for at vår fagforening har strategier som tjener våre interesser som arbeidstakere. Vi taper i lønnskampen med langtidsutdannede både i privat og offentlig sektor. Det er lønn som fortjent!

«Professorgruppen får en langt høyere andel av potten enn deres andel av lønsmassen skulle tilsi.»

felles forståelse for at en relativt svak lønnsutvikling over tid kan gjøre det vanskelig å rekruttere de med antatt forskertalent til sektoren. Denne type argumentasjon er selvsagt nytteløs i lokale forhandlinger. Hva en lokal arbeidsgiver foretar seg, får minimale konsekvenser for sektorens lønnsnivå. FF har tradisjonelt kommet godt ut av justeringsoppgjørene, men det er en hard kamp innad i vår hovedsammenslutning (Unio) om hvordan denne organisasjonens andel av justeringspotten skal fordeles. Unio stat organiserer mange med relativt korte utdanninger som også har lav lønnsglidning, og fokuserer på prinsipper og lønsmessige skjevheter (kjønn) som ikke er spesielt relevante for den mannsdominerte gruppen av vitenskapelig ansatte.

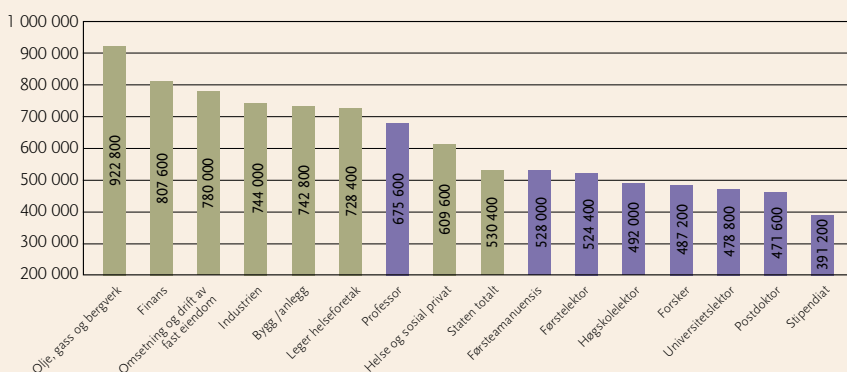
I de lokale forhandlingene fordeles som regel de avsatte midler omtrent i henhold til de ulike stillingsgrupper – vitenskapelige og teknisk-administrative – andel av lønsmassen. Som regel fordeles imidlertid de midlertidige ansatte. På mange lokale forhandlingsarenaer er det strid om hvordan «midlene» fra den «midlertidige lønsmassen» skal fordeles på de to hovedgrupper av faste ansatte. I beste fall forblir midlene i «vitenskapelig sektor» av potten, men mange steder omfordeles også midler fra midlertidig vitenskapelig ansatte til teknisk-administrativt ansatte.

Når det gjelder den videre fordeling av midlene, er det betydelig variasjon fra institusjon til institusjon og fra år til år. Ved universitetene avtegnes imidlertid følgende mønster: Professorgruppen får en langt høyere andel av potten enn deres andel av lønsmassen skulle tilsi. Professorer på fagområder der det er attraktive jobbmuligheter utenom UH-sektoren (jus, me-

visst strategi å gi høye tillegg til enkeltmedarbeidere for å heve lønnstaket, og dermed skape rom for lokal lønnsglidning. Relative lønnsforskjeller gir misnøye og frustrasjon, og dette vil ifølge doktrinen få fart på den interne lønnsglidningen. En grunnleggende forutsetning for at en slik strategi skal lykkes, er imidlertid at partene etablerer lønnsforskjeller som oppleves som «urettferdige». Det er svært krevende å realisere en slik strategi, og de fleste fagforeninger vil derfor – i det minste etter hvert – fomle seg fram til et sett prioriteringskriterier som langt på vei samsvarer med fagmiljøenes egne formelle og uformelle rankinglister over medarbeidernes akademiske

Gjennomsnittlig årslønn for ansatte med mer enn fire års utdanning (2010)

2010 – Gjennomsnittlig årslønn for ansatte med mer enn fire års utdanning i ulike sektorer sammenlignet med vitenskapelig ansatte i statlig UH:



Kilde SSB. Årslønn = brutto månedslønn x 12 og omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men ikke overtidsgodtgjørelse.

Krigens ABC

Du bør lese minst éi av desse bøkene.

Robert MacNamara. 2003. I filmen *Fog of War* summerer han nøktert opp kva han har lært gjennom livet som politiker og forskar, blodstenka røynsler frå rolla som rådgjevar ved brannbombinga av japanske byar til rolla som forsvarsminister under Cuba-krisa og napalmbombinga av Vietnam. Han analyserer, men konkluderer ikkje. Men vi som ser filmen, kan konkludere, han har gitt oss det vi treng for å vurdere dømmekrafta hans. Og for å vurdere dømmekrafta til dei som ikkje har lært av det han har lært. Sjølvanalysen er også ein indirekte kritikk av Bush-administrasjonane sine krigar i Irak og Afghanistan.

Robert MacNamara kunne ikkje ha snakka like sant i 1965 – då han mot sin eigen vilje og si eiga vurderingsevne trappa opp krigen i Vietnam – som han gjer i 2003. Desinformasjon er ein del av politikkens vesen, ikkje minst i krigs- og tryggleikspolitikk.

Føreordet i *Exit Afghanistan* er skrive av Jonas Gahr Støre, som meiner det var «tungtveiende grunner til at norske styrker etter angrepet på USA 11. september 2001 ble sendt til Afghanistan som del av *Operation Enduring Freedom*». Og at «den beslutningen står seg også i dag».

Med valet av Gahr Støre til å skrive føreordet kjem boka skeivt ut, men hentar seg raskt inn igjen. Redaktørane har samla utanriks- og krigsanalytikarar frå norske forskings- og forsvarsinstitusjonar, som gjev innsiktsfulle bilete og analysar av den norske innsatsen i Afghanistan. Boka viser kvifor vi er der: Alle bidragsytarane er samde om at den realpolitiske grunnen til at vi fører krig i Afghanistan, er at Bush-administrasjonen valde å gå til krig, USA er vår viktigaste allierte, og NATO og FN er heilt sentrale instrument i norsk forsvars- og utanrikspolitikk. Og ho viser forteljinga norske styresmakter har presentert om kvifor vi er der: Vi driv med freds- og utviklingsarbeid, nasjonsbygging og kvinnefrigjerings ...

Boka viser kva ein har oppnådd: al-Qaida er fjerna, utdannings- og

helsesystem og formelle demokratiske institusjonar er styrkte, og ein har fått kvinneleg stemmerett. Og utilsikta sideverknader, som reaktiveringa av eit anarkisk føydalsystem der opiumsproduksjonen har eksplodert. Og boka viser korleis krigen og krigsstrategien har utvi-



GJERT LAGE DINDAL OG
TORBJØRN L. KNUSEN (RED.)
Exit Afghanistan
Universitetsforlaget, 2012
336 sider
Rettil. pris: kr 299

ASTRI SUHRKE
Eksperimentet Afghanistan.
Det internasjonale engasjementet
etter Talibanregimets fall
Spartacus, 2012
334 sider
Rettil. pris: kr 299

kla seg, frå angrepet på Tora Bora og fjerninga av Taliban-regimet til førebuinga av rettetten, der nasjonale tryggleikstyrkar skal ta støyten.

Ho skildrar Afghanistans geopolitiske posisjon, samspelet mellom regionale og internasjonale stormakter (som Pakistan, India og USA) og regionale krigsherrar frå ulike folkegrupper, det uklare mandatet til den internasjonale tryggleiksstyrken (ISAF) som Noreg er del av, norske politikarar sine uklare vurderingar av forholdet mellom den militære og den sivile innsatsen – og kva dette inneber for dei som skal utføre, og om naudsynt døy, for dette mandatet.

Alle bidragsytarane skriv klart, nokre av dei (som Asle Toje og Janne Haaland Matlary) så klart og velformulert at heile teksten er vel verd å lese, sjølv om delar av han repeterer det andre har skrive len-

ger framme i boka. Repetisjonen av fakta er – ved sida av Gahr Støre – bokas andre klare veikskap. Her har redaksjonen abdisert, forståeleg nok gitt boka preg av aktuelle debattinnlegg. Men for lesaren er det litt irriterande.

Mens *Exit Afghanistan* brettar ut emnet, spissa mot spørsmålet «kva skjer no?», går Astri Suhrkes bok i djupna. Ho byggjer opp historia kronologisk om spenninga mellom militær intervensjon og det meir omgripande målet om statsbygging, skapinga av ein korrupt renteniststat gjennom innsatsen frå all verdas NGO-ar og land. Vegen til kaos er brulagd av godt betalte, ukoordinerte gode intensjonar. Ho går i djupna på landets politiske økonomi, som er så spesiell og her så godt skildra at det aldri vert keisamt.

Manglar du grunnleggjande oversikt og innsikt i kva som har hendt og hender i Afghanistan, bør du lese minst éi av desse bøkene. Kva dersom ein skal velje éi? Suhrkes bok er gjennomarbeidd, velskriven, velkomponert og djuptpløyande, du slepp repetisjonar, men går glipp av nokre interessante analysar av fagmilitær og geopolitisk art.

Begge bøkene er høgst leseverdige, informative faglege bidrag om krigen i Afghanistan, som burde medverke til eit breitt informert ordskifte dersom våre media og folkevalde var i stand til det.

Men den analytiske distansen, særleg i *Exit*, liknar meir rolla til Noreg i den militære intervensjonen i Libya, der bombefly var på trygg avstand frå bombemåla, enn situasjonen til bakkestyrkane våre i Afghanistan: Dei uoversiktlege konstellasjonane dei inngår i, får vi nok eit bilete av, men ikkje krigen og den uoversiktlege grua i trefningane. Afghanistan er det sterkaste uttrykket for endringane i norsk forsvarspolitikk dei siste tiåra. Det har gjort noko med soldatane og offiserane våre som har sett livet sitt på spel – og det kjem til å gjere noko med oss som samfunn. Kva det er, står att å sjå – og skrive om.

AV ODDGEIR OSLAND

Illusjoner av vitenskap

RICHARD WISEMAN

Paranormalitet – Hvorfor vi ser det som ikke er der

Humanist forlag, 2012

380 sider

Veil. pris: kr 329



«Å tro at de funnene som er gjort innenfor vitenskapen om det overnaturlige fjerner undrene fra verden, er å unnlate å se de enestående

hendelsene som omgir oss hver dag», skriver psykologiprofessor Richard Wiseman mot slutten av sin bok. Det var nettopp fyllestgjørende, vitenskapelige forklaringer på overnaturlige hendelser jeg forventet da jeg åpnet boka hans. Fikk jeg det?

Briten, som også er kjent som tryllekunstner, har både publisert akademiske artikler og populærvitenskapelige bøker, alle bestselgere. I *Paranormalitet* vil han forklare det uforklarlige. Svaret er altså gitt: Paranormale fenomener eksisterer ikke. Spørsmålet for Wiseman er hvorfor og hvordan det vi oppfatter som paranormalitet, fungerer. Hva skjer i hjernen, vår psykologi, vår atferd når vi møter fenomener som gjenferd, spådomskunst, telepati, dansende bord og folk som kan snakke med de døde?

Det er medvind og driv fra første side. Før jeg vet ordet av det, har jeg slukt tre kapitler. Det gjør meg begeistret – og skeptisk. Det handler om retorikken. Den minner om underholdningsprogrammer som vil skape mystikk og undring, så jeg blir hekta og ikke kan slå av TV. Den minner også om selvhjelpsliteraturen, der forfatteren skal forføre meg, for å overbevise meg om at han har rett.

Men jeg lærer en hel masse artig i lesningen. Jeg lærer om kraften i gruppepress og suggesjon, hjernens latskap, selektiv hukommelse, hjernevask. Jeg lærer en del triks jeg kan prøve selv, jeg lærer om *det ubevisste*. I det minste er det hva jeg tror jeg lærer. Etter min mening er det nettopp her boken så å si fører oss bak lyset.

Wiseman har åpenbart mye kunnskap og lang erfaring med både historiske og samtidige illusjoner – og illusjonister. Han tar oss med på en *vidunderlig ekspedisjon*. Men når han skal forklare fenomenene, ta

dem i tu like for øynene våre, da er det som om grundigheten hans glipper. Der han ikke har noen vitenskapelig forklaring, smetter han lydløst fra problemet gjennom ulike fluktruter. Han kan for eksempel si noe generelt om den menneskelige psykologi, eller han kan bruke rettsapparatet eller andre menneskers meninger som fellede bevis, for så å gå ufortrødent videre som om han har motbevist fenomenene. Slik får han meg til å tro at jeg har fått en vitenskapelig forklaring.

Formen blir også stadig mer enerverende gjentagende. Hvor mange *vidunderlige reiser* er det egentlig mulig å legge ut på i én og samme bok? Dramaturgien står etter hvert i veien for kunnskapen, og ligner sjabloner. Som om han følger et fast mønster som består av en dramatisk historie, et (vitenskapelig) eksperiment og en moralsk dom.

Kanskje er jeg bare en dust som ikke forstår, men det får stå sin prøve. For Wiseman har helt rett: De enestående hendelsene som omgir oss hver dag i livet, er altfor interessante til at jeg vil ta til takke med anekdoter som gir seg ut for å gi meg dekkende kunnskap. Kanskje må jeg bare gjøre som Wiseman selv gjorde da illusjonene ikke holdt: studere psykologien selv.

AV RAGNHILD FJELLRO

Velorganisert om leiing

JAN KETIL ARNULF

Hva er ledelse

Universitetsforlaget, 2012

135 sider

Rettl. pris: kr 179



Leiaren er ein viktig figur i norsk yrkesliv, og det er stadig debatt om kva som er god og dårleg leiing. Difor er det lurt av Universitetsforlaget å gje ut ei «Hva er»-bok om leiing.

Jan Ketil Arnulf er førsteamanuensis ved Handelshøyskolen BI, og han har skrive ei velorganisert bok med gode historiske og teoretiske forklaringar på leiingsfenomenet. Tilnærminga er psykologisk snarare enn økonomisk, og Arnulf legg stor vekt på 'mjuke' og fortolkande trekk ved leiing. Boka har eit tankevekkande kapittel om kor gale det kan gå når autoritære leiarar kjem til makta, og Arnulf diskuterer også forskjellen på leiingskulturar i Noreg og Kina.

Arnulf framhever at ein god leiar klarer å skapa resultat ved hjelp av tillitsfull innsats frå andre. Historia om leiing viser at det lenge var karismatiske høvdingar

og 'store menn' som mobiliserte til slik innsats, men no vert det oppfatta som noko ein kan lære viss ein er flink. Den gamle leiaren dreiv fabrikkene med høg fagkunnskap i førti år, medan den nye leiaren har låg fagkunnskap og driv han i fem år.

Leiarens fagkunnskap er i våre dagar nettopp det å leia, skriv Arnulf. Den profesjonelle leiaren er ei amerikansk innretning, og han har fyrst og fremst ansvar for resultatet til eit aksjeselskap. Dermed kan nesten alle framgangsmåtar utgjera god leiing, så lenge det fører til auka avkastning på kapitalen.

Arnulf skriv interessant om tre «harde» dimensjonar ved leiing. *Makt* er evna til å få andre til å gjera som ein sjølv vil, uansett kva desse andre vil. *Styring* handlar om korleis arbeid skal organiserast, ressursar fordelast, kven som skal samarbeida, og korleis ein skal tena pengar. *Autoritet* er enkeltpersonars rett til å ta avgjerder som angår styringa. Kven har autoritet til å sparka folk, eller til å kjøpa aksjar for ein milliard? Til saman er makt, styring og autoritet dei viktigaste instrumenta for leiaren.

Men leiing er ikkje enkelt, og det kjem blant anna av at usikkerheit er ei konstant utfordring for leiaren, seier Arnulf. Dette gjer det viktig at leiaren tenkjer langsiktig.

«Strategier innebærer at man må forstå at framtiden er usikker, og at organisasjonen må velge hvilken usikkerhet man aksepterer.»

Arnulf får godt fram kor viktig *menneskeforståing* er i leiingssammenheng. Det er fordi det alltid dreier seg om å mobilisera folk på frivillig basis. Det dreier seg om å fortolka andre menneske si åtfærd, å skapa oppslutning hjå folk som kunne vilja gjort noko anna, og såleis påverka til innsatsvilje og samarbeid mot eit felles mål som kanskje ingen av dei andre hadde sett føre seg. Den gode leiaren må vera imøtekomande, open for andres erfaringar, ha eit behageleg vesen og vera samvitsfull.

Arnulfs analysar av leiarrølla er høgst relevante for forståinga av det norske samfunnet i 2012. Han går mykje djupare inn i gode og dårlege trekk ved leiing enn kva dagspressa gjer i analysane av lei-arstilen til ein Mark Zuckerberg eller Petter Stordalen. Eg tilrår boka varmt til alle som følgjer utviklinga av politikk og samfunnsliv.

AV LARS NYRE

Nye bøker av forskere

CECILIE B. NEUMANN OG

IVER B. NEUMANN

Forskeren i forskningsprosessen.

Metodebok om situering

Cappelen Damm Akademisk, 2012

120 sider

Veil. pris: kr 249

Hvordan bli en god forsker, og hvordan skrive ut forskningsresultatene på en god måte? Hva er forskerens situasjon, rolle og dilemmaer i forskningsprosessen? Gjennom eksempler viser boka hvordan en ferdig tekst kan endre seg om forskeren reflekterer over leserens ståsted. Cecilie B. Neumann er seniorforsker ved Arbeidsforskningsinstituttet, mens Iver B. Neumann er forskningssjef ved Nupi.

JAKOB LOTHE OG PER KRISTIAN

SEBAK

Titanic.

Historie, myte, litteratur og film

Pax, 2012

369 sider

Veil. pris: kr 349

Titanics forlis er en historisk hendelse, men den er også mytisk. Forfatterne viser hvordan den mytiske kraften både ligger i selve hendelsen og i fortolkningen av den. De ser nærmere på skipet, forliset og forlisets virkningshistorie med vekt på de norske passasjerene. Lothe er professor i engelsk litteratur ved Universitet i Oslo, mens Sebak har skrevet doktoravhandling i historie ved Universitetet i Bergen.

HELGE SVARE

Til saken. Etik og retorikk

i den offentlige debatten

Pax, 2012

150 sider

Veil. pris: kr 299

Svak logikk, sleipe triks, hersketeknikker og usaklig kritikk er velkjent i den offentlige debatten. Mange rammes hardt av diskusjonens røffe – og ofte usaklige – talehandlinger. Forfatteren knytter teorier om klassisk og moderne retorikk til tanker om dialog og demokrati. Målet er en mer saklig debatt. Svare er idéhistoriker og filosof, ansatt ved Arbeidsforskningsinstituttet.

KNUT DØRUM OG HILDE SANDVIK

(RED.)

Opptøyer i Norge 1750–1850

Scandinavian Academic Press, 2012

462 sider

Veil. pris: kr 399

Historien om opptøyene er en viktig del av vår politiske historie. Denne boka analyserer skatte- og hungersopptøyer fra eneveldets tid fram til Marcus Thrane ble fengslet i 1851. Alle opptøyer er kikkhull inn i samfunnets maktforhold i den aktuelle perioden. Dørum er historieprofessor ved Universitetet i Agder, mens Hilde Sandvik er førsteamanuensis i historie ved Universitetet i Oslo.

Instituttenees eget ansvar

INSTITUTTSEKTORENS ROLLE:

Representanter for samfunnsfaglige institutter har i flere innlegg i Forskerforum den siste tiden uttrykt bekymring for instituttsektorens framtid – uten unntak med referanse til endrede rammebetingelser. Instituttene er tvunget til å være 'nyttige' og selge sine tjenester, og det er lite rom igjen for 'ordentlig' egeninitiert forskning grunnet reduksjoner i grunnbevilgningene.

Realiteten er at instituttene har bidratt til å undergrave sin egen posisjon. De har ikke erkjent at utredninger og anvendt forskning er et felt som krever spesiell kom-

i internasjonale tidsskrifter' som hovedkriterium – og i enkelte tilfeller også som eneste kriterium. Instituttene ansetter i overveiende grad akademikere med doktorgrad og uten anvendt bakgrunn snarere enn unge forskere med anvendt erfaring og interesse.

Resultatet er at mange institutter sliter i konkurransen om midler både til rene forskningsprosjekter gjennom Forskningsrådet (der universitetene har et komparativt fortrinn) og i oppdragsmarkedet der konkurransen med stadig mer kompetente konsulentfirmaer hardner til. Selve anbudsprosessen er også stadig mer krevende,

ved faglig tyngde, relevans og gjennomførbarhet. Dette krever innsikt i kontekst, erfaringsbasert kunnskap og evner til å utføre oppdrag raskt og effektivt.

Dette har oppdragsgivere innsett. Innenfor mitt eget fagfelt utviklingsforskningen krever sentrale oppdragsgivere som Verdensbanken, DfID og Sida som regel at prosjektledere skal ha minimum 12–14 års anvendt erfaring – med fratrekk på et år eller to for doktorgrad.

Dette har også mange av konsulentfirmaene oppdaget. De har ofte langt mer faglig tyngde enn mange i instituttsektoren synes å mene, og de er flinke til å ansatte folk med en kombinasjon av faglig tyngde og anvendt interesse og kompetanse – innen utviklingsforskning blant annet ved å rekruttere juniorekspertene med erfaring fra FN-systemet snarere enn doktorer uten anvendt erfaring.

Hovedmotivasjonen for mitt eget virke som anvendt fattigdomsforsker gjennom snart 30 år har vært å komme så nær som mulig institusjoner og mennesker som har makt til å fatte beslutninger med implikasjoner for fattige. Jeg har gjort dette ved å kombinere forskning med lange uteopphold og anvendte oppdrag.

Jeg har aldri opplevd at opp-

strategisk. Den må forholde seg til beslutningstakeres verden og begrepsbruk, og fremme synspunkter og argumenter det går an å overføre til praktisk politikk.

Jeg har de siste årene jobbet med langsiktige prosjekter for SIDA (Swedish International Development Cooperation Agency) og DfID (Department for International Development, Storbritannia), med stor frihet til å definere metode og tilnærming. Det er etter min oppfatning forskning så god som noen – men med skrivemåte og formidlingskanaler tilpasset oppdragsgiver som med full rett gjerne vil ha svar på de spørsmål de har stilt.

Som prosjektleder har jeg vært på jakt etter team-medlemmer med en tilstrekkelig akademisk kompetanse, men også med landkunnskap, språkkunnskap, erfaringsbasert kunnskap om relevant tematikk og – ikke minst – en genuin interesse for at prosjektene skal ha implikasjoner for folks hverdag. Folk med en slik bakgrunn er stadig vanskeligere å finne på instituttene.

Jeg mener ikke med dette at alle på de samfunnsvitenskapelige instituttene kun skal bedrive anvendt forskning og utredninger. Den anvendte forskningens oppgave er å bidra til å løse problemer, mens

«Realiteten er at instituttene har bidratt til å undergrave sin egen posisjon.»

petanse og bakgrunn, men har opptrådt som om de var miniuniversiteter, og sett på oppdrag som om de var et 'nødvendig onde' som kan gjøres av alle.

Dette er klart uttrykt i instituttenees karrierestruktur og rekrutteringspolitikk. Karrierestegen er nesten uten unntak basert på 'akademiske' kriterier som doktorgrad og publisering i internasjonale tidsskrifter – med variasjoner av 'professorkompetanse' som krav for å nå høyeste nivå – til tross for at det meste som gjøres, er oppdragsbasert. Ingen institutter har så vidt meg bekjent utviklet kvalitetskriterier for gode utredninger som grunnlag for interne stillingsopprykk.

Også utlysninger av nye stillinger har en klar akademisk slagside, med 'doktorgrad og publisering

og fordrer spesialkompetanse mange av instituttene ikke besitter.

Noen har sagt at mens akademiske forskere ønsker å diskutere og analysere verden – helst med hverandre – ønsker anvendte forskere å forandre den. Karikert, men med en kjerne av sannhet.

Med den gjeldende karrierestrukturen er det få hvis noen incentiver for forskere med et anvendt fokus til å yte mer enn høyst nødvendig, eller for yngre forskere til å kvalifisere seg til gode anvendte forskere. Det trenger ikke være slik: Et velrenommert institutt som Institute for Development Studies (IDS) legger like stor vekt på akademiske kvalifikasjoner, anvendt kompetanse og 'innflytelse i verden' for opprykk.

God anvendt forskning og oppdragsvirksomhet er kjennetegnet

«Jeg har aldri opplevd at oppdragsgivere har lagt bindinger på hva jeg skal mene.»

dragsgivere har lagt bindinger på hva jeg skal mene. Samtidig må skriving for innflytelse være

akademias oppgave er å problematisere dem. Instituttene skal kunne klare begge deler. Men jeg tror de

Facebook i forskningen

har gjort en stor feil ved i så ensidig grad å vektlegge det akademiske på bekostning av anvendt erfaring og kunnskap for karrierer og rekruttering.

Det er heller ikke forsvarlig å masseprodusere doktorander innen samfunnsfagene slik det nå gjøres. Mange har problemer med å skaffe relevant arbeid (U&H sektoren vil bare kunne oppta en liten del), og de vil være dårlig forberedt til å møte kravene i et stadig tøffere oppdragsmarked som krever både formell kompetanse og relevant erfaring.

Jeg tror det er et tidsspørsmål før Norge innfører den danske modellen med 'Industrial PhDs' også for samfunnsfagene. Dette er 'spleiselag' mellom Forskningsrådet på den ene siden og bedrifter eller institutter med tilstrekkelig interesse i kandidatens kompetanse og erfaring til å betale for den på den andre. Unge med anvendt erfaring og interesse vil her stille sterkest.

Skal de samfunnsfaglige instituttene ha noen framtid, må de innse at de ikke bør streve mot å bli miniuniversiteter, men endre sine karriere- og rekrutterings-systemer på en måte som gir mer plass for erfaringsbasert kunnskap og anvendt forskning. Da vil de også kunne få testet Fredrik Barths gamle og kloke tese «we should recognise that the cutting edges of our theories are often well tested by their power and relevance in practical matters».

INGE TVEDTEN,
Chr. Michelsen Institutt

En av de mest fantastiske tingene med forskning er samarbeidet, og i det siste har Facebook (Fb) blitt en av de lettest tilgjengelige stedene for det. Fb er blitt en kilde for å trekke på kunnskap og ideer som er større enn en besitter selv.

Til nå har jeg brukt Fb mye som faktakanal og diskusjonsmedium med fagfeller. Rent praktisk har jeg fått uant hjelp med tyding av mer eller mindre uleselige håndskrifter i kildematerialet ved at jeg har lagt ut foto av det viene skriftbildet. Også litteraturltips og kildetips til ting jeg har kommentert i en post at jeg jobber med, har dukket opp fra ulike kanter: fra fagfeller jeg ikke kjenner så godt, men som likevel villig deler erfaringer, kollegaen på nabokontoret eller en tidligere medstudent som i dag bor i et fjernt land. Til og med tips om hvordan jeg skal få fatt i bruktbøker fra USA til en lav pris (Abebooks.com).

Selv om strukturen til Fb ikke er ideell for lange samtaler, har poster på Fb ofte resultert i lange faglige diskusjoner. Kanskje nettopp fordi Fb er et så flyktig sted, og ikke følger en resten av livet som en fagfellevurdert artikkel, er det et egnet forum for akademikere til å teste argument. I en rask post på Fb får man brynt seg på samme måte som i diskusjoner over en kaffe ved lunsjbordet eller på konferanse, men med flere og uten å være avhengig av at alle er på ett sted. Når folk med veldig forskjellig bakgrunn deltar, løftes diskusjonene, begrep avklares, ny kunnskap kommer til, og tankene spinner videre.

Men Fb er også en god, om enn litt begrenset, kanal for formidling av forskning. For min del er andelen forskere blant Fb-venner liten i forhold til alle jeg gikk sammen med på barneskolen, folk

jeg har møtt på fest, tidligere kjærester (ikke så mange av dem, altså!), familie jeg sjelden møter, og noen jeg ikke helt husker hvem er (det er særlig en bartender jeg lurar på ...). Erfaringen så langt er at mange av disse følger ivrig med på postene om forskning.

Særlig appellerer rapporter fra «plukkarbeidet» i forskningen, slik som «17 katteskinns eksportert fra Drammen i 1790», eller «nok svisker til

Trondheim i 1786 til at byens befolkning kunne spise ½ kg hver». Kommentarfeltet under disse var fulle av funderinger over norsk handelsmønster og endringer i spisevaner (sviske-, ikke katterelatert). Håndskriftpostene nevnt over har gjerne flere ikke-historikere som bidrar enn historikere. Konkrete ting som å tyde skrift, finne ut hva gamle ord betyr, eller kommentere varer ser ut til å vekke folks indre forsker, også i voksen alder. Og en post på Fb er lavterskel nok til at de tør.

Ofte glemmer jeg samarbeidsdelen av forskningen, og uavhengig av om jeg sitter på kontoret mitt, på et arkiv eller hjemme kan jeg føle meg voldsomt alene der jeg for n-te gang

sloss med datainnsamling, struktur, analyse eller tekst, og gjerne med kort tid til deadline. Da er også Fb

der; et hjertesukk leder ofte til et sympati-«like» og noen trøstende ord som minner om at det er flere som sloss med det samme. Forleden ledet et sukk om «svart hav» for forskningsdata til et tips om som har vist seg

å være en gullgrube for det jeg jobber med nå.

Slik blir forskningen ikke bare bygget på skuldrene til kjemper, men også på samarbeid og fellesskap, diskusjoner og innspill fra en Sareptas krukke full av kunnskap og ideer. Det blir det både bedre forskning og glidere forskere av.



RAGNHILD HUTCHISON
postdoktor ved Institutt for
historie og klassiske fag, NTNU

«Når folk med veldig forskjellig bakgrunn deltar, løftes diskusjonene»



Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om akademien. De faste gjestene er Bjørn Sverre Hol Haugen, Norunn Askeland, Gunnar Sivertsen og Ragnhild Hutchison.

Instituttpolitikk på dagsordenen

INSTITUTTSEKTOREN: Forskningsinstituttene har vært og er en viktig del av det norske forsknings- og innovasjonssystemet og bidrar avgjørende til realiseringen av våre nasjonale forskningspolitiske mål. Instituttene har gjennomgående stor selvstendighet og en relativt lav offentlig basisfinansiering. De har en hovedrolle som tilbydere av anvendt forskning for næringsliv og forvaltning mens universitetene primært driver fagutvikling og grunnforskning knyttet til forskningsbasert undervisning. Instituttene bidrar til utvikling av kunnskap på nasjonalt prioriterte områder, og mange institutter ivaretar også forvaltningsrettede oppgaver.

Instituttpolitikken skal bidra til at instituttene kan utvikle sin rolle innenfor den grove arbeidsdelingen som er gitt. Instituttene skal selv velge sin strategiske tilpasning til rammevilkår og virkemidler. *Forskningsrådet* forvalter to sentrale elementer i denne politikken: et basisfinansieringssystem og nasjonale satsinger på prioriterte områder. I tillegg arbeider Rådet for rammebetingelser i oppdrags- og bidragsforskning som gjør instituttene konkurransedyktige og attraktive nasjonalt og internasjonalt. Instituttsektoren er svært heterogen med store ulikheter mellom gruppene. Gjennom fag- og instituttevalueringer bidrar Forskningsrådet med kunnskap og faglige råd for instituttene strategiske utvikling og som grunnlag for særskilte utviklingstiltak.

I en kronikk i *Forskerforum* 4/2012 etterlyser Ann-Helen Bay og Eivind Smith en debatt om instituttpolitikken. De synes å mene at instituttene står foran undergangen, og at dette skyldes en mangel på gjennomtenkt instituttpolitikk. Jeg vil hevde at instituttene lever i beste velgående, at instituttpolitikken er konsistent med forsknings-

politikkenes overordnede mål og at den gir instituttene både handlingsrom og utviklingsmuligheter. Forskningsrådet skal ikke fortelle enkeltinstitutter hva de skal gjøre, men heller bidra til gode rammebetingelser samlet sett.

Instituttene *basisfinansiering* tildeles uten sterke føringer. Den skal støtte instituttene hovedrolle i forskningssystemet og gi rom for kompetanseutvikling og spesialisering for å møte kunnskapsbehovene i næringsliv og forvaltning, og for å bygge opp under instituttene egne strategier. Den resultatbaserte delen skal fremme kvalitet og oppdragsorientering, internasjona-

av instituttene, og instituttene har beholdt det meste av de strategiske midlene i basisfinansieringssystemet.

Det er ingen tvil om at konkurransen om FoU-oppdrag, forskningsmidler og de beste talentene er skarp. Kunnskapssamfunnet utvikler seg og gjør forskning viktigere. Aktørbildet endres og nye virksomheter går inn i utredningsmarkedet. Samtidig retter universiteter og høyskoler seg tydeligere mot program- og oppdragsfinansiering. Dette utfordrer alle aktører, også instituttene, men undergangen synes svært langt unna.

I siste femårsperiode har

lige internasjonalt samarbeid. Rett nok ser vi stor variasjon, og ikke alle institutter er uten problemer og utfordringer, men sektoren som helhet synes å fungere godt. Knoppskyting og vekst i deler av sektoren parallelt med sanering, nedbygging og fusjoner i andre deler kan gjerne heller være et tegn på omstillingsevne og fornyelse enn undergang.

Bay og Smith hevder at «Det nye systemet [for basisbevilgning til forskningsinstitutter fra 2009] gir økt uttelling for oppdragsinntekter». For noen institutter har det nye systemet gitt en slik endring. For andre institutter har systemet gitt økt uttelling for akademiske meritter. Effekten avhenger av instituttens profil i utgangspunktet og er en bevisst valgt mekanisme som skal balansere oppdragsinntekter og faglig-akademiske resultater. Generelt gjelder at en svært liten andel av basisbevilgningen er resultatbasert. Det gamle systemet var ikke resultatbasert. Det er et viktig mål for det nye systemet å gi instituttene insentiver til å orientere seg mot anvendt forskning. Både rene oppdrag, bidragsmidler fra Forskningsrådet og EU-midler gir uttelling i det nye resultatbaserte systemet.

Bay og Smith mener også at «Omlegging av systemet for fastsetting av timepriser ... [i Forskningsrådet] trekker i samme retning». Jeg mener det var nødvendig å innføre tydeligere prinsipper for instituttene prising overfor Forskningsrådet. Vi har hatt en praksis som har åpnet for tilfældigheter og lite begrunnede forskjeller i fakturering. Systemet støttes av instituttene fellesarena FFA, og jeg oppfatter det som sjenerøst og gunstig for instituttene. Det settes for eksempel ikke eksplisitte krav til antall fakturerte timer per FoU-årsverk. De nye reglene sier at personalkostnader og indirekte

«Jeg vil hevde at instituttene lever i beste velgående»

lisering og samarbeid med institusjoner i UoH-sektoren. Systemet er nytt og under evaluering. Jeg tror det virker etter hensikten, men potensialet for å styrke den langsiktige kompetanseutviklingen er ikke fullt utnyttet, dels på grunn av en relativt lav basisbevilgning og dels fordi den resultatbaserte andelen fortsatt er liten.

De nasjonale forskningsprogrammene har som mål å få fram best mulig forskning på prioriterte områder. Programmene utlyses «institusjonsnøytralt» og legger til rette for både konkurranse og samarbeid på tvers av sektorgrensene. Dette er et helt sentralt element. Samlet sett hevder instituttene seg meget godt i konkurransen om midler fra Forskningsrådet, og tilretteleggingen for dette er et viktig element i instituttpolitikken. Over tid har programmene til en viss grad erstattet departementenes mer direkte strategiske styring

de totale FoU-utgiftene i instituttsektoren økt like mye som i UoH-sektoren – med 50 prosent. Driftsinntektene for institutter med basisbevilgning har samlet økt med 43 prosent fra 2006 til 2010 – de samfunnsfaglige instituttene økte med 50 prosent. Antall forskere og faglig ansatte (årsverk) økte med 21 prosent i samme periode, mens de samfunnsfaglige økte med hele 28 prosent.

Instituttsektoren gjør seg også sterkt gjeldende i Forskningsrådets portefølje. I perioden 2006–2011 har bevilgningene til instituttsektoren samlet økt 48 prosent, samtidig som bevilgninger til UoH-sektoren har økt med 29 prosent. Alt tilgjengelig materiale tyder på at forskningsinstituttene utgjør en vital sektor som leverer forskning av høy kvalitet og relevans. Instituttene har høy vitenskapelig produksjon, omfattende samarbeid med UoH-sektoren og et betyde-

kostnader skal budsjetteres under ett i form av timesatser. Instituttene skal selv beregne disse satsene, basert på faktiske kostnader og effektiv drift. Vi har samtidig fjernet maksimumsgrensen for timesats tilsvarende 1,6 promille av nominell årslønn.

Et prinsipp om kostnadsdekning for bidragsfinansierte prosjekter er naturlig og nødvendig, og utformingen av systemet gjør det mulig å bygge inn den usikkerhet som ekstern finansiering gjennom forskningsråd og oppdragsmarked gir. Instituttene kan i prinsippet bruke så mange sett med priser de ønsker i oppdragsmarkedet, men ikke subsidiere med offentlige bidragsmidler. Regelen må være at overskudd skapes i oppdragsmarkedet.

Kronikkforfatterne hevder også at Forskningsrådets regler innebærer «... at UoH-sektoren fortsatt får et betydelig konkurransefortrinn på instituttenes bekostning ...» fordi førstnevnte ikke kan bruke kostnadsbaserte timesatser for forskere, men må bruke en sats som ikke gir full kostnadsdekning. UoH-institusjonene møter nå et krav om å synliggjøre de totale kostnadene ved eksternt fi-

stor andel av de faktiske kostnader Forskningsrådet dekker. UoH-sektorens konkurransefortrinn ligger derfor ikke i Forskningsrådets regelverk, men i forskjellen i grunnbevilgning mellom universiteter og institutter, og den forskjellen har en egen begrunnelse.

Bay og Smith skriver at det er tre handlingsalternativer for et forskningsinstitutt som opplever forverring i rammevilkårene: 1) en sterkere oppdragsorientering; 2) et tettere samarbeid og allianser med institusjoner i UoH-sektoren, eller 3) fusjon med en slik institusjon. Kronikkforfatterne finner problemer og risiko ved alle tre. Men ut fra et helhetssyn kan det ikke uten videre utelukkes at en utvikling i tråd med disse alternativene kan gi gevinst for det norske forskningssystemet. Det er dette som må være det forskningspolitiske spørsmålet.

Når aktørbildet endres, som for eksempel at nye konsulentvirksomheter tar en del av oppdragsmarkedet samtidig som universitetene retter seg mer mot finansiering fra Forskningsrådet, gir dette økt konkurranse for instituttene. Det samme vil økt internasjonalisering av forskningen

Forskningsrådet ser instituttene som svært sentrale og vitale aktører i forskningslandskapet. I arbeidet med rammebetingelser må det overordnede være hva som gir best anvendelse av forskningsressursene i et samlet perspektiv og ut fra nasjonale prioriteringer. Dette kan oppnås gjennom en instituttpolitikk som ikke tar mål av seg til å styre det enkelte institutt, men som etablerer rammebetingelser og insentiver som utvikler en hensiktsmessig spesialisering, arbeidsdeling og kvalitet i et vel fungerende forskningssystem.

Derfor ønsker også Forskningsrådet å følge utviklingen nøye, og vi har initiert utredninger som vil gi oss mer kunnskap om instituttsektorens rolle og om hvordan denne sektoren berøres av forskningspolitikken innretning. Det samme har Kunnskapsdepartementet. Dette vil gi kunnskap som bør kunne styrke både debatten – og politikken.

ARVID HALLÉN,
administrerende direktør,
Forskningsrådet

«Det er et viktig mål for det nye systemet å gi instituttene insentiver til å orientere seg mot anvendt forskning.»

nansiert virksomhet og skal bruke fullkostkalkyler i søknader til Forskningsrådet. Men de kan legge inn aktivitet finansiert av egne midler, slik som vitenskapelig ansattes lønn. Slik har det alltid vært. Det kan de gjøre uavhengig av hvor

kunne gi. Men nye muligheter vil også oppstå, og instituttene må utvikle sine strategier innenfor endrede rammebetingelser. Dette kan bety at man spisser sin profil, velger tettere allianser eller fusjonerer.

Nils Klim-prisen 2012: Sara Hobolt (DK)

Sara Hobolts forskning dekker en lang rekke sentrale spørsmål i studiet av sammenlignende politikk. Hennes akademiske innsats har bidratt til å gjøre, ikke bare vår empiriske, men også vår begrepsmessige forståelse av de grunnleggende betingelsene for moderne demokratier dypere og mer rikholdig.



Tidligere mottagere Nils Klim-prisen:

2011: Jørn Jacobsen (NO) 2010: Johan Östling (SE) 2009: David Block (DK)
2008: Anne Birgitta Pessi (FI) 2007: Carina Keskitalo (SE) 2006: Linda Wedlin (SE)
2005: Dag Trygve Truslew Haug (NO) 2004: Claes de Vreese (DK)

Nominer kandidater til Nils Klim-prisen 2013:

Nils Klim-prisen tildeles nordiske forskere under 35 år innen humaniora, samfunnsvitenskap, juss og teologi som har gitt fremragende bidrag, enten innenfor ett av prisens fagområder eller av tverrfaglig karakter. Prisen er på 250 000 norske kroner. Nils Klim-prisen ble opprettet av det norske Stortinget i 2003.

Nominasjonsfrist er 15. september 2012

For mer informasjon se

www.holbergprisen.no



Offensiv for forskning

FORSKING VED HØGSKULANE:

Høgskulen i Volda har lenge vore mellom dei fremste når det gjeld vitenskapleg publisering. I forhold til talet på fagleg tilsette var det for 2011 berre to statlege høgskular som kom betre ut i statistikken. Leiinga ynskjer å halde oppe det høge nivået. Difor må vi få korrigere mistydingane som Forskerforum nr. 5 gjev att frå pressa.

Mai-utgåva av bladet refererer i to notisar frå Sunnmørsposten (s. 13 og 47). Der er Forskerforbundet sin tillitsvalde sitert på at forskingsutvalet ved høgskulen går inn for «å redusere forskning og utvikling til fordel for undervisning». Det er ikkje korrekt. Den aktuelle saka handla ikkje om fordeling av arbeidsoppgåver, men om ein ny og offensiv strategiplan for FoU. Revideringa av planen har gått føre seg gjennom det meste av studieåret, og han har teke opp i seg innspel både frå avdelingane og frå fagforeiningane.

Planen som styret vedtok i april, har som hovudstrategi å gje forskarane rett til å samle FoU-ressursen i konsentrerte periodar – for å få betre uttelling av stillingsprosenten. Ved planlegging over fleire år kan ein på denne måten få fristilt heile forskingssemester. Få fagmiljø har tidlegare lagt til rette for dette, og strategien vil kunne resultere i meir og betre forskning.

I tillegg satsar planen på å prioritere kvinner til toppkompetanse, få fleire FoU-aktive gjennom kollegarettleiing, auke internasjonal deltaking, sikre interne produksjonspoeng for formidling, og auke finansieringa av FoU-stipend. Desse og andre tiltak vil gje meir, og ikkje mindre, FoU-aktivitet i åra som kjem (jf. www.hivolda.no/nyn/hivolda/forskning-og-utvikling/strategiplan-fou og www.hivolda.no/nyn/hivolda/hogskulen-i-volda/nyhendearkiv/?&displayitem=4407&module=news).

Overskriftene på dei to notisane – «Mister forskningstid» og «Frykter negativ spiral i Volda» – er såleis svært misvisande. Når det blir sitert at «de faglig ansatte skal søke om individuelle ressurser til FoU-arbeid», er det feil. Ingen slik søknadsprosess vart foreslått for styret eller vedteken. Derimot ser vi av same nummer av Forskerforum at dette er vanleg andre stader: «alle må søkje om tid, så i praksis har vi ikkje fast FoU-tid» (Høgskulen i Buskerud, s. 8). I Volda er det nok å levere plan og rapport for arbeidet. Det blir litt paradoksalt å sjå at medan andre får stort (og vel-

med rettleiing. Fagtilsette som vert tekne opp i doktorgradsprogram utan å vere stipendiatar, får i alt tre årsverk til prosjektet gjennom ein femårsperiode. I tillegg får dei driftsmidlar på same vilkår som stipendiatane.

Som Forskerforum rapporterer frå eitt av fakulteta i Tromsø har også Høgskulen i Volda gjennom mange år tildelt interne FoU-poeng i tillegg til dei som gjev uttelling frå departementet. Sidan det nasjonale «teljekantsystemet» berre løner kvalifisert vitenskapleg produksjon, har vi funne det tenleg å gje honnør og budsjettuttelling

Godt samverke mellom desse er suksessoppskrifta – i alle fall for Høgskulen i Volda!

PER HALSE,
rektor

og MARIE NEDREGOTTEN SØRBØ,
prorektor,
Høgskolen i Volda

«Den aktuelle saka handla ikkje om fordeling av arbeidsoppgåver, men om ein ny og offensiv strategiplan for FoU.»

fortent) positivt oppslag for at dei «Oppmodar til å ta doktorgrad», får høgskulen vår negativ vinkling med same strategi og betre ordningar for forskarane.

Ressursane er avgrensa hjå oss som ved andre høgskular. Men forskning og utvikling er avgjerande for å fremje utdanningskvaliteten og for heile tida å auke kompetansen mellom dei tilsette. Vi ser også at vilkåra for FoU er viktige i konkurransen om «dei gode hovuda». Difor satsar vi mykje på at dei tilsette får rammer for vidareutvikling og kompetanseoppbykk.

Mai-nummeret av Forskerforum fortel mellom anna korleis det vert lagt til rette for kompetanseheving ved høgskulane i Buskerud og Hedmark. I Volda har vi satsa mykje på eigne stipendiatarprogram (for tida eitt i didaktikk og eitt i velferdsforskning), og vi har i fleire år skipa til førstelektorkurs

også for populærvitenskapleg formidling og kunstnarleg aktivitet.

Bruken av kategoriane i Cris-tin og kalkuleringa av poeng kan nok diskutertast og justertast, men prinsippet om å premiere ei større breidd av FoU er viktig for oss. Formidling til mange fleire enn det vitenskaplege lauset har vore og vil vere viktig for høgskulen.

Mange trendar i tida peikar mot sentralisering og større einingar. Samstundes stadfestar nyare granskning at høgskulane i distrikta er heilt avgjerande for rekrutteringa til mange yrke i regionane dei tilhøyrer (K. Gythfeldt og K. Heggen, *Er høgskolene regionale kvalifiseringsinstitusjoner?*, HiOA Rapport 2012 nr. 5). For å halde på og vidareutvikle posisjonen vår skal og må FoU-fana haldast høgt. Og vi må vakte oss for å skape falske motsetnader mellom primær oppgåvene undervisning, forskning og formidling.

FrP – for akademikere flest?

STUDIEKOMPETANSE: Jeg er imot stengte dører i utdannings-systemet. Derfor kom jeg med et forslag til Kristin Halvorsen i Stortinget om å anse alle med fullført videregående opplæring generelt studieforberedt. Saken har vært grundig utredet i forbindelse med blant annet NOU 2008:18, kalt «Karlsen-utvalget», som foreslår tiltak for å gi fagopplæringen et løft. Til tross for den solide forhistorien sier utdanningspolitisk talsmann i FrP, Tord Lien, at det er vanskelig å forstå forslaget. Han klasket videre til med å si at «Det er ikke bare å slå opp universitets- og høyskole døren på vidt gap for elever som har gått to år på skole» og «... hvorfor i alle dager skal noen som helst velge å gå tre år med studiespesialisering, hvis man kan komme inn på høyere utdanning etter to år med yrkesfag?».

For det første: To år på yrkesfag og fullført fagbrev er ikke det samme. Det kreves også to år i lære. Vet ikke FrPs talsperson dette, eller legger han ikke vekt på kunnskapen man får gjennom arbeid? For det andre: Hvis vi kan legge til grunn at Lien mente fagbrev da han sa yrkesfag, hva er så galt med å slå opp dørene til høyere utdanning for norsk ungdom som er ferdig med fagbrevet? Ungdom

med fagbrev er eldre enn de som tar studieforberedende når de er ferdig, de er vant til å stå opp om morgenen og dra på jobb, og de er vant til å ta ansvar for eget og andres arbeid. Betyr det ikke noe for FrP? Høyere utdanning blir ikke mindre verdt selv om noen som har gått med forkle eller arbeidsbukser, også får ta det.

Norsk arbeidsliv melder tilbake at folk med fagbrev og høyere utdanning ofte er de beste folkene å ha i jobb. Derfor har både LO og NHO støttet forslaget om å la ungdom med fagbrev være generelt studieforberedt. Det er åpenbart ikke slik Lien sier, at de som støtter dette forslaget, «ikke forstår akade-

mia» (Dagsavisen 08.05).

Norge vil trenge mange flere fagarbeidere i framtida. I dag velger under halvparten av ungdom å begynne på yrkesfag, og kun halvparten av disse fullfører fagbrevet. Da må vi gjøre flere ting. Men ikke minst må vi motivere flere til å begynne på yrkesfag og sende et klart signal om at det å ta fagbrev, ikke bare er for dem som synes skolen er vanskelig, det er for alle, og det vil gi deg fantastiske muligheter i yrkeslivet.

TRULS WICKHOLM,
stortingsrepresentant,
Arbeiderpartiet



norden

Nordic School of Public Health
NHV

*Nordic School of Public Health NHV
i Göteborg söker*

Universitetslektor i folkhälsovetenskap

med inriktning mot smittskydd/
vårdhygien/infektionshygien

Läs mer på:
www.nhv.se/ledigatjanster

Sista ansökningsdag:
25 juni 2012



Universitetslektor i omvårdnad till BTH, Blekinge Tekniska Högskola

För mer information om anställningen se vår webbplats: www.bth.se/jobb

Du är också välkommen att kontakta chefen vid Sektionen för hälsa Louise Stjernberg, tel 0455-38 54 52 eller avdelningschef Marianne Lagerholm, tel 0455-38 54 14.

Välkommen med din ansökan senast den 31 augusti 2012.

BTH, Blekinge Tekniska Högskolas vision är att vara en globalt attraktiv kunskapscommunity inom tillämpad IT och innovation för hållbar tillväxt. Den är en av Sveriges tydligast profilerade högskolor.

BTH-Blekinge Tekniska Högskola
www.bth.se • 371 79 Karlskrona • Tel: 0455-38 50 00



VESTLANDSFORSKING

Forskar

Vestlandsforskning driv oppdragsforskning og er lokalisert i Sogndal. Vi søker forskar innan klima og berekraft.

For meir informasjon kontakt:

Forskningsleiar Carlo Aall
99 12 72 22
caa@vestforsk.no

Direktør Agnes Landstad
91 54 66 10
ala@vestforsk.no

Fullstendig utlysingstekst på www.vestforsk.no.
Søknadsfrist 17. juni 2012.

Forskning og distriktene

FORSKNING VED HØGSKOLENE:

Jeg tror kanskje jeg gjøres mer elitistisk og urbanistisk enn det strengt tatt er dekning for i den «kjør debatt»-saken som Forskerforum og Klassekampen har lagt opp til med den vinkling at jeg «går ut mot distriktene». Bakgrunnen er et innlegg jeg holdt på en forskerkonferanse i fjor hvor jeg, basert på den nye fagevalueringen av bio- og medisinmiljøet, uttalte at forskning ikke måtte bli kamuflert distriktspolitikk. Mitt hovedpoeng var det samme som Tora Aasland ga uttrykk for, at forskningsbasert undervisning ikke kan forstås dit hen at alle som bedriver undervisning på høyere nivå, skal ha plikt, eventuelt rett, til å drive forskning. I oppfølgingsintervjuet med Klassekampen var jeg imidlertid også svært klar på at forskning både skal være demokratisk, men også elitistisk i den forstand at alle må

kunne søke forskningsmidler, hvor så de beste prosjektsøknadene (forhåpentligvis) vinner fram. Jeg presiserte imidlertid også at det foregår mye god forskning ved høyskolene, og fremhevet spesielt de tekniske. Altså, jeg har aldri sagt at forskning skal være forbeholdt universitetene alene, men som den nevnte evalueringen klart påpekte, så er det heller ingen god strategi at alle skal forske. Det er heller ikke gitt at forskning nødvendigvis gir bedre undervisning, i noen tilfelle kan det være en konflikt mellom tid allokert til forskning og til undervisning. Vi har også en incentivordning som bidrar til å dreie fokus mer mot forskning – katalysert av den prestisje som følger med publisering. Samtidig opplever vi også i økende grad et «publish or perish»-regime som nok driver opp kvantiteten i forskning, men ikke nødvendigvis kvaliteten.

God forskning er ikke gratis, og potten er begrenset. Noen vil hevde at problemet er at «the winner takes it all», og at distriktene avspises med smuler. Dette er noe av Ørbech, Landstad og Tobros poeng, som også hevder at «det er sjelden man opplever en debatt basert på et mer feilaktig grunnlag» (Forskerforum nr. 5/12). Vel, grunnlaget for min ytring er som sagt den omtalte biomedisinske evaluering samt tolkningen av Nokut-kravet om det som gjerne omtales som forskningsbasert undervisning, men som i realiteten dreier seg om FoU-basert utdanning. Det kan ikke være irrelevant å diskutere verken dette eller hvor regionalisert man ønsker at norsk forskning skal være – eller for den saks skyld hvor mange universiteter som er optimalt. At premissene oppleves som feilaktige, skyldes vinklingen dette er gitt, muligens tilskyndet av noen

spissformuleringer.

At den største andelen forskningsmidler går til de tetteste befolkede områdene er ikke underlig, all den tid det er her de fleste forskerne befinner seg, og det meste av den mest instrumenttunge og kostnadskreven forskning foregår i store, ofte bynære forskningssentra. Det har historisk foregått en betydelig regionalisering av forskning siden UiO var enerådende, og dette er utvilsomt gunstig – inntil et visst nivå. Noen mener vi har nådd dette nivået og vel så det, andre ikke. Det er en legitim debatt. Poenget må være at den begrensede pott med midlene i størst mulig grad tildeles etter en faglig kvalitetsvurdering som er overordnet geografiske hensyn. Så kan vi alle enes om at denne potten i dag er for liten – og har for mange føringer.

DAG O. HESSEN

Er du kunde hos Amazon?

Prøv bokkilden.no – få 100 kr å handle for

- Stort utvalg av engelske og norske fag- og penumbøker
- Alle tilgjengelige norske bøker
- Stort utvalg av engelske bøker
- Faktura- eller kredittkortbetaling
- Alle ordre over 249,- portofritt tilsendt (Gjelder også engelske bøker)

OVER 4
MILLIONER
TITLER

100,-

SJEKK
bokkilden.no
billige bøker på nett

DETTE GJØR DU:

1. Registrer deg som kunde på bokkilden.no
2. Gå inn på **din side** og abonner på nyhetsbrev
3. Gavekortet sendes til den e-postadressen du oppga ved registrering (gavekortet kan bare brukes på titler utgitt i 2011 eller tidligere pga Bokavtalen. Gavekortet er gyldig i 3 mnd).

I

FORSKNINGSPOLITISK SEMINAR 2012

Forskerforbundet arrangerer årets forskningspolitiske seminar på Hotel Bristol tirsdag 6. november 2012. Tittel på seminaret i år er «Forskning for fremtiden – Stortingsvalg 2013». Kunnskapsminister Kristin Halvorsen, BI-professor Torger Reve og UiB-professor Frank Aarebrot er blant innleiderne. Foreløpig program finner du på www.forskerforbundet.no. Sett av datoen!

II

NYTT FORSKNINGSBAROMETER

MÅLER TRYKKET PÅ FORSKNING
Kunnskapsminister Kristin Halvorsen har lansert Forskningsbarometeret 2012, som viser tilstanden for norsk forskning. Forskningsbarometeret viser at næringslivet har lavere innsats innen forskning enn i andre land og de i relativt liten grad er orienterte mot nasjonalt og internasjonalt samarbeid.

– Næringslivet har et selvstendig og viktig ansvar for å utvikle sin forskningskapasitet, sier kunnskapsministeren. Samtidig vil jeg gjerne invitere næringslivet og forskningssektoren til å være med å tenke nytt rundt hvilke virkemidler som kan øke næringslivets FoU-innsats og gi oss bedre utnyttelse av resultatene, sa Kristin Halvorsen i forbindelse med lanseringen. Les mer om Forskningsbarometeret på nettsiden www.forskningsbarometeret.no.

III

FORSKERFORBUNDETS INNOVASJONSPOLITIKK

En fremragende og godt utbygd forsknings- og utdanningssektor er et viktig virkemiddel for å skape innovasjon. Forskerforbundet vektlegger i sin innovasjonspolitikk denne sektorens rolle i innovasjonssystemet. Innovasjonspolitikken omhandler tre nivå: Individnivå, institusjonsnivå og samfunnsnivå.

Betydningen av innovasjon for å sikre fremtidig verdiskaping og utvikling av velferdssamfunnet er et stadig viktigere tema for politikkutvikling og samfunnsdebatt, nasjonalt og globalt. Både næringsliv og offentlig sektor må fornyes gjennom forskning og innovasjon.

Forskerforbundets innovasjonspolitikk er utgitt i Skriftserien som notat 5/2012. Det er også laget et faktaark med en kortversjon av innovasjonspolitikken. Begge deler

KURS OG SEMINARER

Forskerforbundet arrangerer følgende kurs og seminarer for tillitsvalgte i august og september 2012:

- 28.08.12: Forberedelser til lokale forhandlinger for tillitsvalgte i stat/Virke
 - 04.–06.09.12: Grunnopplæring trinn I for nye tillitsvalgte (alle sektorer)
 - 11.–12.09.12: Konflikt håndtering
 - 13.09.12: Sektorseminar for tillitsvalgte i ABM-sektoren (arkiv, bibliotek, museum)
 - 20.09.12: Sektorseminar for tillitsvalgte i sykehussektoren
 - 25.–26.09.12: Forhandlingsteknikk (fordypning) for erfarne tillitsvalgte
 - 27.09.12: Grunnopplæring trinn II for nye tillitsvalgte (kommune/privat)
- Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på www.forskerforbundet.no/kurs. Her finner du også kursplan for hele høstsemesteret 2012.

TARIFFOPPGJØRENE 2012

Meklingen i tariffoppgjørene i offentlig sektor førte ikke frem, og Unio, LO og YS gikk ut i streik fra 24. mai. Da Forskerforum gikk i trykken var Unio fortsatt i streik i staten, KS og Oslo kommune. For oppdatert informasjon, se www.forskerforbundet.no.

kan lastes ned fra våre nettsider, se www.forskerforbundet.no.

IV

STADIG FLERE UTEN FAST JOBB VED UNIVERSITETER OG HØYSKOLER

Den årlige tilstandsrapporten for høyere utdanning ble offentliggjort 8. mai. Tilstandsrapporten, som utarbeides av Kunnskapsdepartementet, presenterer tall om situasjonen i universitets- og høyskolesektoren i 2011 og ser på utviklingen over tid. Et av temaene som belyses i rapporten er midlertidig tilsetning.

Til tross for pålegg om å rydde opp viser tallene at det blir stadig flere uten fast jobb ved norske universiteter og høyskoler. – Disse tallene er både overraskende og skuffende, sier Forskerforbundets leder Bjarne Hodne. Det er ingen grunn til at universiteter og høyskoler skal ha høyere andel midlertidig tilsetning enn arbeidslivet forøvrig.

V

NEDSLÅENDE FORHOLD FOR FELTARKEOLOGENE

En undersøkelse foretatt blant midlertidig ansatte feltarkeologer for året 2010 viser at mange tilsettes for svært korte perioder av gangen og på mange kontrakter. Langt flere burde anses fast, mener Forskerforbundet.

Selv arkeologer med mange års erfaring tilbys ofte bare korte kontrakter og uforutsigbare arbeidsvilkår. Bare et lite mindretall har lønnsarbeid gjennom hele året, men det viser seg at arbeidsgiver

har behov for arbeidskraft noenlunde kontinuerlig.

– Feltarkeologene er høyt utdannede fagpersoner og det er nedslående at ikke denne kompetansen verdsettes høyere, sier leder av Forskerforbundet, Bjarne Hodne, i en kommentar. Les mer og last ned rapporten fra undersøkelsen på www.forskerforbundet.no.

VI

NY STATSEKRETÆR I KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Ragnhild Setsaas er ny statssekretær med ansvar for forskning og høyere utdanning fra 7. mai 2012. Hun overtok etter tidligere statssekretær Kyrre Lekve.

Ragnhild Setsaas (61) har inntil nylig vært styreleder ved Høgskolen i Sør-Trøndelag og er tidligere vararepresentant for SV fra Sør-Trøndelag på Stortinget. Hun var varaordfører i Trondheim for SV i 1988-89. Hun har også vært styremedlem i NSB.

VII

MINISTERMØTE I BOLOGNA-PROSESSEN

På ministermøtet i Bucuresti i Romania 26.–27. april 2012 møttes ministrene fra de 47 deltagende land for å diskutere videre kurs for Bologna-prosessen. Statssekretær Kyrre Lekve ledet den norske delegasjonen.

På ministermøtet diskuterer deltagerne framgangen for prosessen, samt staker ut veien videre og prioriterer de viktigste områdene for arbeidet i tiden framover. Hovedsaken på dette møtet var diskusjon om og

vedtak av Bucuresti-kommunikeet, som definerer hovedprioriteringer for prosessen frem til 2015.

VIII

NORDISKE FAGFORENINGER KREVER AT DEN AKADEMISKE FRIHETEN SIKRES

«Vi krever at de ansvarlige politikere i de nordiske landene i dialog med de ansattes organisasjoner finner veien til en fremtidig utvikling av universitetene som sikrer akademisk og utdanningsmessig frihet og kvalitet.»

Dette kravet fremsettes i en uttalelse fra de nordiske fagforeningene for universitets- og høyskoleansatte, vedtatt på møte i Tromsø 19. april. Du kan lese uttalelsen på www.forskerforbundet.no.

IX

MEDLEMSRABATT HOS ADVOKAT

Forskerforbundet har samarbeidsavtaler med advokatfirmaene Foss Brynildsen DA i Oslo og Codex Advokat Tromsø AS om rabatt på advokat tjenester for våre medlemmer. Avtalene gjelder saksområder som ikke dekkes av Forskerforbundets retningslinjer for juridisk bistand. Avtalene gir medlemmer av Forskerforbundet inntil 1/2 time fri konsultasjon, og ca. 30% rabatt på ordinær timepris for ytterligere juridisk bistand. Les mer her: www.forskerforbundet.no/advokat.

X

BEHOLD MEDLEMSKAPET VED UTENLANDSOPPHOLD

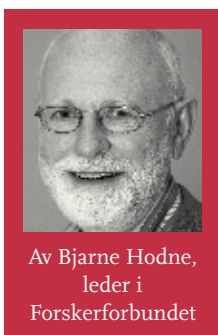
Medlemmer som reiser på forskningsopphold i Sverige, Danmark, Finland, USA, Canada, Irland eller Storbritannia får sine rettigheter ivaretatt av Forskerforbundets søsterorganisasjon i det aktuelle landet. Det sørger avtaler om gjensidig gjestemedlemskap for. På samme måte vil utenlandske gjesteforskere som er medlem av en søsterorganisasjon i et av disse landene få sine rettigheter ivaretatt av Forskerforbundet under et forskningsopphold i Norge.

XI

NY JOBB? BRUK MIN SIDE

Husk å melde fra til Forskerforbundet sentralt dersom du har skiftet arbeidssted, endret stillingsprosent eller gått av med pensjon. For å ha et oppdatert medlemsregister er vi avhengige av å få melding fra medlemmene om endringer i arbeidsforhold. Logg deg inn på Min side for å registrere endringer: www.forskerforbundet.no/minside.

Formidling



Av Bjarne Hodne,
leder i
Forskerforbundet

Er det et faglig felt som i stor grad samler Forskerforbundets medlemmer, er det «formidling».

Tilgjengeliggjøring og presentasjon av kunnskap for allmennheten er en av forpliktelsene som følger med stillingen til ansatte i kulturminnevernet, museer, arkiver, biblioteker så vel som ved universiteter og høyskoler.

Det er bred enighet om formidlingens betydning for samfunn og individ. Da må også konsekvensene bli at formidling gir økonomisk uttelling for institusjonene, og at ansatte med spesiell forpliktelse til formidling får tilgang til tid og ressurser for å kunne gi til fellesskapet den innsikt

og kulturforståelse som befolkningen har behov for. Slik er det ikke i dag.

Diskusjonen over noen år nå om betydningen av formidling har i alt overveiende grad vært knyttet til UH-sektoren og finansieringsmodellen som anvendes ved tildeling av midler. Modellen er som kjent bygd opp på en tredeling. Universitets- og høyskoleloven slår fast at institusjonene skal «bidra til å spre og formidle resultater fra forskning og faglig kunstnerisk utviklingsarbeid». Men slikt arbeid det ikke er funnet plass til i finansieringsmodellen: populærvitenskapelige bøker, artikler og foredrag, kronikker, leserinnlegg, bokenmeldelser, oppslagsverk, utstillinger, debatt-deltakelse, årbøker, og multimedieproduksjoner sammen med film- og tv-produksjoner gir ikke økonomisk uttelling.

Dette har blitt forsøkt rettet opp ved et større utredningsarbeid påbegynt i 2004 av UHR (Universitets- og høyskolerådet) etter oppdrag fra departementet. To rapporter ble lagt fram et par år etter med forslag om å legge en formidlingskomponent inn i finansieringsmodellen. Forslaget fra arbeidsgruppen nådde ikke fram. Årsaken var nok kompleksiteten i komponenten og kravet om ytterligere rapportering.

Det er på tide å få en debatt ikke bare om oppbyggingen av finansieringsmodellen for UH-sektoren – det trengs en diskusjon som løfter fram hele formidlingsfeltet, noe som også innebærer et ordskifte om arbeidsvilkårene for dem som driver viktig kunnskapsformidling utenfor UH-sektoren. Formidling er en viktig forutsetning for utbyggingen av kunnskapssamfunnet. Ansatte i museene, ved arkivene, i bibliotekene og i kulturminnevernet har sentrale funksjoner i dette arbeidet. Skal formidlingsarbeidet ved disse institusjonene bli styrket, må dette innebære bedre arbeidsbetingelser i form av økt tid og ressurser til faglig fordypning for personalet som er pålagt et samfunns viktig formidlingsansvar.

Forskerforbundet har i sitt arbeidsprogram for inneværende periode følgende punkt: «Det skal ikke innføres flere komponenter i finansierings-systemet.» Det bør være mulig å finne en ordning hvor lov pålagt aktivitet ved universitetene og høyskolene gir økonomisk uttelling uten å innføre en ny komponent. Det må også være en prioritert oppgave at ansatte i kulturminnevernet, arkiver, biblioteker og museer «... sikres tilstrekkelige ressurser og sammenhengende tid til FoU» (Arbeidsprogram 2010–2012).

Forskerforbundets hovedstyre vil ta opp disse problemstillingene på sitt junimøte.

Lønn vs. fagpolitikk

Forskerforbundets viktigste oppgave er arbeidet med å skaffe medlemmene høyere lønn og bedre arbeidsvilkår. Dette er nedfelt i vedtekter, arbeidsprogram og prioriterte arbeidsoppgaver og står helt sentralt i arbeidsoppgavene til hovedstyret, sekretariatet og lokallagene.

Når det gjelder arbeidet for høyere lønn, har representantskapet vedtatt en lønnspolitisk strategi som vi arbeider aktivt for å følge opp. Flere virkemidler er iverksatt, og flere er under planlegging. Sentralt i dette arbeidet står kampanjen «Hjernekraftverk» som har som siktemål å realisere kunnskapssamfunnet og få frem betydningen av forskning,

kunnskapsutvikling og kunnskapsformidling.

For å bedre arbeidsvilkårene er arbeidet for å frigjøre tid og avsette ressurser til forsknings- og utviklingsarbeid svært viktig. Likeledes krever forbedring av vilkårene for å gi undervisning av høy kvalitet ressurser blant annet til flere faste stillinger.

Hva skal så til for å få til bedre lønns- og arbeidsvilkår?

Ett av forholdene som gjør at lønnsutviklingen for våre medlemmer ved universiteter og høyskoler er svakere enn for andre grupper i staten, er at disse institusjonene ikke har ressurser til å skyte til egne midler til de lokale lønnsforhandlingene. De er dessuten nettobudsjet-terte, slik at de ikke får kompensasjon for reell lønnsutvikling.



Av Sigrid Lem,
generalsekretær i
Forskerforbundet

Når det gjelder bedring av forskningsmulighetene, gjør institusjonenes økonomiske situasjon det meget krevende å gi vitenskapelig ansatte de forskningsressursene som er nødvendige for at forskningsplikten kan løses i sin helhet innenfor normalarbeidstiden. Det er heller ikke ressurser til å tilsette nok vitenskapelig ansatte slik at alle studenter er sikret undervisning av høy kvalitet.

Hva kan vi gjøre med dette og, ikke minst, er det vår oppgave?

Så lenge det er våre medlemmer, ansatte ved disse institusjonene, som lider under ressursmangelen og som får lite tilfredsstillende arbeidsvilkår og svakere lønnsutvikling enn andre, så er det vår plikt og vår oppgave å arbeide for å forbedre situasjonen.

Dette kan vi bare gjøre gjennom fagpolitisk arbeid, for eksempel gjennom påvirkning og kontakt med politiske myndigheter, bevilgende myndigheter og forskjellige interesseorganisasjoner. Vi arbeider med å påvirke de årlige statsbudsjettene, pågående utredningsarbeid, stortingsmeldinger og annet forskrifts- og lovarbeid som er en sentral del av vårt fagpolitiske arbeid. Vi har av denne grunn iverksatt kampanjen «Hjernekraftverk» som skal overbevise både samfunnet og politiske og bevilgende myndigheter om betydningen av forskning, kunnskapsutvikling og kunnskapsformidling og nødvendigheten av å kunne rekruttere dyktige og høyt kompetente vitenskapelig ansatte. Slik danner det fagpolitiske arbeidet grunnlaget for høyere lønn og bedre arbeidsbetingelser og står ikke på noen måte i motsetning til vårt lønnsarbeid.

Skjev styringsdialog



Av Tom Roar Eike-
brokk, varamedlem
i Forskerforbundets
hovedstyre

Hvert år rapporterer hver høyskole og universitet sitt bidrag til oppfyllelsen av Kunnskapsdepartementets mål for sektoren. Rapporteringen danner grunnlaget for en styringsdialog i et etatsstyringsmøte, hvor virksomhetens ressursutnyttelse er i fokus.

I tillegg til rammebevilgninger har departementet konkurranseutsatt virksomhetene gjennom at de konkurrerer om midler under såkalt «resultatbasert omfordeling». Dette er et system som omfordeler en fastsatt sum med penger etter hvor stor andel hver virksomhet har av den totale produksjonen i sektoren. Selv om en virksomhet har økt produksjonen, kan

den oppleve at den får mindre av disse pengene rett og slett fordi andre virksomheter kan vise til enda høyere vekst i produksjonen.

Denne «konkurranseutsettingen» videreføres av virksomheten ned på individnivået, hvor forskningstiden er avhengig av det samme null-sumspillet. Dersom en vitenskapelig ansatt ikke kan vise til en større økning i publisering enn sine kolleger, faller han eller hun igjennom og straffes med mindre forskningstid.

Konsekvensene er allerede synlige for oss som er nært nok til å oppdage det. Arbeidspresset har økt, og det er utenkelig at man skal klare å konkurrere uten å bruke betydelig med timer av sin fritid hver uke. Samtidig har Arbeidstilsynet fattet interesse og åpnet tilsynssaker hos flere høyskoler og universiteter.

I styringsdialogen med departementet er effektiv ressursutnyttelse synonymt med hvor godt man oppfyller produksjonsmålene. I rapportene fra mitt eget universitet, Universitetet i Agder, hevdes det at man har «en meget god ressursutnyttelse». Det nevnes ikke at ansatte føler et stadig økende arbeidspress, eller at Arbeidstilsynet krever tiltak for å rette opp urealistiske arbeidsplaner og for sterkt arbeidspress.

Kunnskapsdepartementet bør snarest ta rev i seilene i sin bruk av konkurranseutsetting som produktivitetsfremmende virkemiddel. Departementet bør være tydelig på hvor mye de mener det er realistisk å presse ut av de ansatte gjennom stadig økende konkurranseutsetting. Det må finnes en oppfatning av den øvre grensen for produktivitet, eller har departementet ingen slike refleksjoner? Sagt på en annen måte så må regnskapet for ressursutnyttelsen vise hvordan denne er finansiert gjennom merarbeid per uke og press på arbeidsmiljøet. Hadde dette blitt gjort på en systematisk måte gjennom relevante styringsindikatorer for kostnadene i form av merarbeid og svekket arbeidsmiljø, ville departementet sett at grensen for produktivitetsvekst var nådd for lenge siden. Departementet ville også oppdaget at merarbeidet i sektoren institusjonaliseres og legges til det årlige ressursgrunnlaget. Først da ville man blitt i stand til å gjennomføre en balansert styringsdialog som også ivaretar behovene til sektorens absolutt viktigste ressurs: de høyt utdannede, vitenskapelig ansatte.

AKTUELLE PRESSEKLIPP:

Franks første streik

Professor Frank Aarebrot har vært ansatt ved UiB siden 1967. Nå streiker han for første gang.
[...]

At frontfagene innen industri og teknologi i privat sektor skal få en prosent høyere vekst enn offentlig ansatte er utenfor Aarebrots fatteevne.

– Dersom det er så stor fare for arbeidsplassene i privat sektor, burde jo disse greie seg med mindre vekst enn offentlig sektor.

På Høyden (UiB) 24. mai

Vil ha lovendring

Kunnskapsdepartementet mener Universitetet i Tromsø må løse problemstillingen med midlertidig ansatte selv. Det er ikke godt nok for Ellen Dahl i Forskerforbundet i Tromsø.

[...]

– Departementet må bli enda tydeligere overfor institusjonene

enn i dag. Dette er for svakt. Det må kraftigere tiltak til, sier Dahl.

Hun ser et økt fokus på problemstillingen fra universitetets side, men tror ikke det vil løses uten å endre lovverket hvor adgangen til å ansette midlertidig begrenses.

– Finansiering til institusjonene må også endres slik at man får mer langsiktig finansiering, mener hun.

iTromsø 21. mai

Må ha større oppmerksomhet

Økt medieoppmerksomhet rundt en stor sektor vil gi mer politisk trykk på utviklingen av kunnskaps-samfunnet så flere partiledere enn Erna Solberg kan fremheve samfunnsnyten av forskning og høyere utdanning. For hjernekraft er forutsetningen for velferd og verdiskaping.

Bjarne Hodne, debattinnlegg i Aftenposten 18. mai

FAKTA OM FORSKERFORBUNDET

**FORSKER
FORBUNDET**

Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning, museer og kulturminnevern.

Forskerforbundet har 18 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.

- Forskerforbundet arbeider for å styrke norsk forskning og høyere utdanning, til beste for samfunnet og for deg som medlem.
- Forskerforbundet forhandler lønn for deg, både lokalt på arbeidssstedet og sentralt.
- Du får bistand i spørsmål om dine lønns- og arbeidsvilkår.
- Forskerforbundet arrangerer kurs, konferanser og seminarer for medlemmer og tillitsvalgte.

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2010–2012

Bjarne Hodne, Universitetet i Oslo (leder)
Jan Hongslo, Folkehelseinstituttet (nestleder)
Kristin Dæhli, NTNU
Marit Eriksen, Høgskolen i Østfold
Randi Halveg Iversby, Universitetet i Oslo
Ove Kvammen, Høgskolen i Bergen
Kåre-Olav Stensløyken, Universitetet i Oslo
Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder (1. vara)
Annelise Brox Larsen, Universitetet i Tromsø (2. vara)
Stig Ove Hjelmevoll, Universitetssykehuset i Nord-Norge HF (3. vara)

SEKRETARIATET:

Generalsekretær Sigrud Lem
Arkivleder Kristine K. Brox
Kommunikasjonsleder Arvid Ellingsen
Informasjonsleder Unn Rognmo
Spesialrådgiver Birgitte Olafsen
Avdelingssjef Bjørn T. Berg
Rådgiver Jon W. Iddeng
Rådgiver Elin Havelin Rekdal
Forhandlingssjef Frank O. Anthun
Seksjonsleder Eirik Rikardsen
Rådgiver Kjetil Mørk
Rådgiver Tanya Nymo
Seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad
Advokat Haakon Utne Kierulf
Advokat Mariann Helen Olsen
Advokatfullmektig Hildur N. Nilssen
Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen
Seksjonsleder Elisabeth Tindeland
Organisasjonskonsulent Natasa Duric
Førstesekretær Gerd Sandvik
Seksjonsleder/kontorsjef Aina Nilsen
Økonomikonsulent Siri Johannessen
Regnskapskonsulent Bjørn Jensen
Regnskapssekretær Elisabeth Johansen
Organisasjonssekretær Turid Cordtsen
Førstesekretær Linda Pettersson
Førstesekretær Inger Marie Højfeldt
Sekretær Hans Askildsen
Sekretær Seija Hjelteig
Sekretær Tore Sandnes
Sekretær Renate Storli

Følg oss på facebook!
facebook.com/forskerforbundet

facebook

Følg oss på twitter!
twitter.com/Forsker

twitter

Forskerforum

Nyheter

Reportasje

Kritikk og debatt

Arkiv

Les Forskerforum på nettet

- daglige oppdateringer fra forskning og høyere utdanning
- stillingsannonser
- pdf av papirutgaven
- pdf-en kan også leses på nettbrett

Velkommen til www.forskerforum.no

The screenshot displays the Forskerforum website interface. The main content area features several news articles with accompanying images. The sidebar on the right, titled 'Notiser', lists additional news items. The articles include:

- Usikkert om streikeresultat**: Forhandlingsleder Arne Johannessen sår selv tvil om Unio-streiken vil føre frem. [Les mer »](#)
- Kvinnedominans blant Kavliprisvinnerne**: Fire av årets sju vinnere av Kavliprisene er kvinner. Det gleder kunnskapsminister Kristin Halvorsen. [Les mer »](#)
- Streiketog fylte gatene**: Streikende stats- og kommuneansatte fylte Karl Johan i den største streiken på nesten tre tiår. [Les mer »](#)
- Siste tariffområde brutt**: [Les mer »](#)
- Streiken rammer luftfarten**: [Les mer »](#)

The sidebar 'Notiser' includes:

- RSK** Varslor opptrapping RIIN: Unio varslor at de vil trappe opp streiken etter pinsen. [Les mer »](#)
- Minoritetstjener til universitetene**: [Les mer »](#)
- Fjernet 200 userløse tidsskrifter**: [Les mer »](#)
- Første uteksaminerte nærings-ph.d.**: [Les mer »](#)
- Trenger flere doktorgrader**: [Les mer »](#)
- Last ned PDF av bladet**: [Les mer »](#)
- Kickert**: [Les mer »](#)